

Κρίση στον Έβρο: Η Ολιστική Προσέγγιση και οι Προκλήσεις για Ολοκληρωμένη Δράση

Αλέξανδρος Κολοβός

Επίκουρος Καθηγητής στη Σχολή Ικάρων,

Ταξίαρχος (ε.α). Πολεμικής Αεροπορίας

Ιούνιος 2020

ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ Νο.31/2020

Copyright © 2020

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Λεωφ. Βασιλίσσης Σοφίας 49, 10676, Αθήνα

Τηλ: (+30) 210 7257110-1, fax: (+30) 210 7257114,

e-mail: eliamep@eliamep.gr,

url: www.eliamep.gr

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Κείμενο Πολιτικής Νο. 31/2020

Κρίση στον Έβρο:

Η Ολιστική Προσέγγιση και οι Προκλήσεις για Ολοκληρωμένη Δράση.

Αλέξανδρος Κολοβός

Επίκουρος Καθηγητής στη Σχολή Ικάρων, Ταξίαρχος (ε.α). Πολεμικής Αεροπορίας

Σύντομο Βιογραφικό:

Ο Αλέξανδρος Κων. Κολοβός είναι Επίκουρος Καθηγητής Διαστημικής Τεχνολογίας στη Σχολή Ικάρων του ΥΠΕΘΑ. Υπηρετεί στην Πολεμική Αεροπορία (ΠΑ) από το 1976. Αποστρατεύτηκε το 2008 με το βαθμό του Ταξίαρχου (ε.α.). Από το 1991 ως το 2006 υπήρξε προϊστάμενος του Εθνικού Κέντρου Διαστημικών Εφαρμογών (ΕΚΔΕ) της ΠΑ, με αποστολή την υποστήριξη του επιχειρησιακού έργου των Γενικών Επιτελείων (μέσω του ΓΕΕΘΑ) και άλλων εθνικών φορέων στον τομέα συλλογής πληροφοριών μέσω διαχείρισης (συλλογής -επεξεργασίας - φωτοερμηνείας - διανομής) δορυφορικών εικόνων. Διδάκτωρ του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, με εξειδίκευση στο Διάστημα, εισηγήθηκε τη Πολιτική για το Διάστημα του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, το Πρόγραμμα Παρατήρησης Γης όπως αυτό υλοποιείται σήμερα (συμμετοχή στα προγράμματα παρατήρησης γης Helios-2-MUSIS), συμμετοχή στο Δορυφορικό Κέντρο της Ε.Ε. και τη συγκρότηση του Γραφείου Διαστήματος στο Επιτελείο Υπουργού. Στο πλαίσιο δύο ελληνικών Προεδριών ανέπτυξε πρωτοβουλίες για την Πολιτική Διαστήματος της ΔΕΕ (1998) και την αναγνώριση του ρόλου του Διαστήματος στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ, 2003) που έγιναν δεκτές από τα αρμόδια Συμβούλια Υπουργών. Ήταν μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Δορυφορικού Κέντρου της Ε.Ε. και Σημείο Επαφής (1995-2012). Το διάστημα 1995-2007 συμμετείχε σε όλες τις διυπουργικές Επιτροπές για το Διάστημα. Συνεργάστηκε με το Κέντρο Μελετών Ασφαλείας και την Ελληνική Αστυνομία του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη στα θέματα επιτήρησης εξωτερικών συνόρων (2013-2018). Συμμετείχε σε διυπουργική Ομάδα Εργασίας του Υπουργείου Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής για συνεργασία σε ερευνητικά - αναπτυξιακά Προγράμματα στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων Λιμενικού Σώματος-Ελληνικής Ακτοφυλακής. Έχει συγγράψει τρία βιβλία και πέντε μονογραφίες σχετικά με το Διάστημα και τις διαστάσεις ασφάλειας και άμυνας. Πλήρες βιογραφικό στην ιστοσελίδα της Πολεμικής Αεροπορίας: http://www.haf.gr/el/career/academies/si/training/cvs/kolobos_cv.pdf, ενώ το σύνολο του έργου του είναι αναρτημένο στο <https://alexandroskolovos.academia.edu/research#books>

Σύνοψη:

- Το κείμενο αναφέρεται στην διαχείριση της Κρίσης στον Έβρο και την πολιτική εργαλειοποίησης μεταναστών και προσφύγων ως πολιορκητικό κριό από την Τουρκία.
- Καταγράφει την νέα αντίληψη της «ολιστικής προσέγγισης» που ακολουθήθηκε από την Ελλάδα με την χρήση όλων των πολιτικών μέσων και εργαλείων που είχε στην διάθεσή της.
- Επικεντρώνεται στην πολιτικοστρατιωτική επιχειρησιακή συνεργασία των Σωμάτων Ασφαλείας με τις Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας, που ανήκουν σε διαφορετικά Υπουργεία και έχουν όχι μόνο ξεχωριστά αυτόνομα μέσα, αλλά και διαφορετική κουλτούρα.
- Καταγράφει ότι η μετάβαση από την «ολιστική προσέγγιση» προς την «ολοκληρωμένη αντίδραση» παρουσιάζει διεθνώς προκλήσεις.
- Η κύρια πρόκληση αφορά την διαλειτουργικότητα, την ικανότητα διαφορετικών οργανισμών και συστημάτων να ανταλλάσσουν και να συνεκμεταλλεύονται πληροφορίες.
- Αυτή απαιτεί την δημιουργία κατάλληλης αρχιτεκτονικής στον τομέα στρατηγικών και τακτικών πληροφοριών, που θα παρέχει τόσο σε αυτούς που λαμβάνουν τις αποφάσεις όσο και σε εκείνους που τις εκτελούν, την σωστή πληροφορία, σε επαρκή λεπτομέρεια και σε έγκαιρο χρόνο προκειμένου να λάβουν τις σωστές αποφάσεις σε όλα τα επίπεδα της διοίκησης.
- Ακόμα και οι πλέον αξιόπιστες πληροφορίες είναι άχρηστες, εάν δεν μεταφερθούν έγκαιρα στους Διοικητές στο θέατρο των επιχειρήσεων, έτσι ώστε να μπορέσουν οι τελευταίοι να λάβουν τις κατάλληλες αποφάσεις.
- Εκτιμάται ότι η ολιστική προσέγγιση θα επεκταθεί και πέραν του Έβρου, συνεπώς θα πρέπει να υλοποιηθεί ένα ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης που θα επιτρέπει την ανταλλαγή πληροφοριών που θα παρέχουν έγκαιρη προειδοποίηση σε ενδεχόμενη εχθρική ενέργεια και συνακόλουθα αποτελεσματική αντίδραση σε όλη την επικράτεια.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	5
2. Συνοπτικό Ιστορικό της Κρίσης των 30 ημερών	8
3. Ο Έλεγχος των Εξωτερικών Συνόρων στην Ε.Ε.: Η Μετατόπιση Πολιτικών από την Εσωτερική Διάσταση στην Ολοκληρωμένη Προσέγγιση.	13
4. Η Πολιτικοστρατιωτική συνεργασία στην Κρίση του Έβρου	17
5. Οι Προκλήσεις της Ολοκληρωμένης Δράσης	33
5.1 Η Διαλειτουργικότητα.....	34
5.1.1 Συλλογή.....	37
5.1.2 Επεξεργασία και Ανάλυση	40
5.1.3 Διανομή	45
5.2 Η Διαφορετική Κουλτούρα των Αρχών	49
5.3 Η Διαβάθμιση των Πληροφοριών	51
6. Επίλογος	52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	54

Κρίση στον Έβρο: Η Ολιστική Προσέγγιση και οι Προκλήσεις για Ολοκληρωμένη Δράση.

1. Εισαγωγή

Με την έναρξη του 2020, μετά από μια επώδυνη δεκαετή οικονομική κρίση, η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη, για μια ακόμα φορά, με τις γνωστές προκλήσεις που αντιμετωπίζει λόγω της έντονης και, όπως τελευταία καταδείχθηκε, υποκινούμενης και υποστηριζόμενης από την Τουρκία, προσπάθειάς των προσφυγικών – μεταναστευτικών ροών να εισέλθουν στην Ελλάδα, τόσο στο ανατολικό Αιγαίο, όσο και στα ανατολικά χερσαία σύνορα με τη Τουρκία, στον Έβρο. Αυτή όμως τη φορά η κατάσταση, (ειδικά στον Έβρο και στην ευρύτερη περιοχή των Καστανιών) εξελίχθηκε από τις 28 Φεβρουαρίου 2020, ραγδαία.

Η Ελλάδα, μετά το άνοιγμα των συνόρων από την Τουρκία στις 27 Φεβρουαρίου 2020 (ως συνέπεια της οικονομικής ύφεσης και της διεθνούς απομόνωσής της λόγω της στρατιωτικής επέμβασής της στην Ιдлиβ της Συρίας), αντιμετώπισε μία απρόβλεπτη και άνευ προηγουμένου απόπειρα μαζικής εισόδου από χιλιάδες μετανάστες. Οι τελευταίοι συνέρρευσαν στην ελληνοτουρκική μεθόριο αναζητώντας διέξοδο προς την Ευρώπη. Η Ελλάδα, και μια σειρά από ευρωπαϊκές χώρες, αντιμετώπισαν την κίνηση αυτή ως εχθρική πράξη, φοβούμενες για πιθανή επανάληψη της μεταναστευτικής κρίσης του 2015.

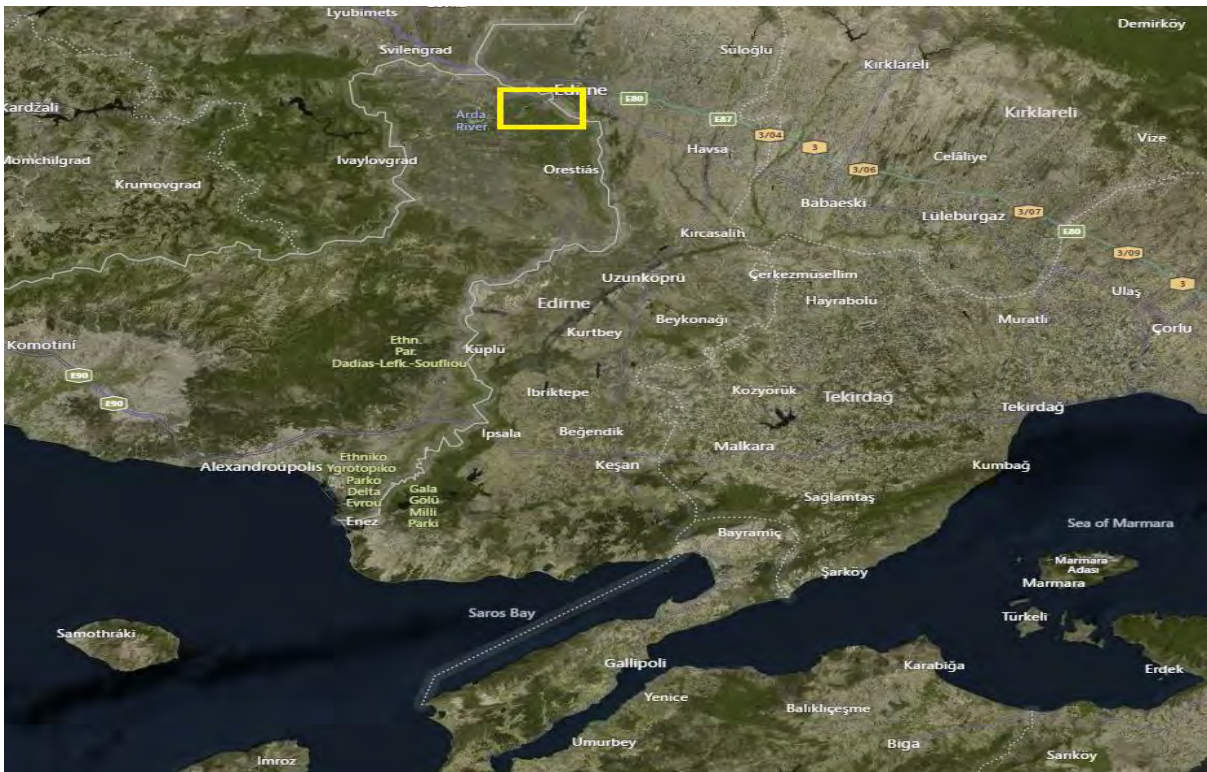
Επρόκειτο περί μιας οργανωμένης επιχείρησης, υποστηριζόμενης από οργανωμένες ομάδες που υπάγονταν στον έλεγχο της Αστυνομίας και Στρατοχωροφυλακής, υπό την καθοδήγηση, συντονισμό και υποστήριξη της Τουρκικής κυβέρνησης. Εκτιμάται ότι το άνοιγμα των συνόρων από τον Πρόεδρο Erdoğan σκοπούσε να πιέσει τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις σχετικά με την στάση τους στο θέμα της Συρίας, ενώ ταυτοχρόνως απέβλεπε και στη δημιουργία ενός τετελεσμένου εις βάρος της Ελλάδος.

Αν και για το θέμα αστυνόμευσης των συνόρων καταρχήν θεσμικά αρμόδια είναι τα Σώματα Ασφαλείας, η πολιτική κατεύθυνση που δόθηκε από την ελληνική κυβέρνηση για την αντιμετώπισή της κρίσης, υπαγόρευσε μία ολοκληρωμένη προσέγγιση.¹ Αυτή επέβαλε την πρόσθετη στρατιωτική

¹ Η προστασία της εθνικής ασφάλειας απαιτεί τον συντονισμό και τη συνεργασία των Υπουργείων Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών με τις εσωτερικές υπηρεσίες : αστυνομία και άλλες δυνάμεις ασφαλείας. Θάνος Ντόκος Π. (επιμ. συλλογικού έργου), Λευκή Βίβλος για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Άμυνα και Ασφάλεια, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2016.

συνδρομή στα Σώματα Ασφαλείας, για την από κοινού προστασία της εθνικής ασφάλειας. Μάλιστα, δεν προέβλεπε απλά τον μεταξύ τους συντονισμό, αλλά δημιούργησε ειδική δομή, θέτοντας όλους τους εμπλεκόμενους δρώντες κάτω από μια κοινή διοίκηση. Σημειώνεται ότι η κρίση αυτή εξελίχθηκε σε μια χρονική περίοδο που οι στρατιωτικές δυνάμεις σε όλη την Ευρώπη είχαν μειώσει τις λειτουργίες τους και είχαν επιβάλει αυστηρότερους κανόνες στο προσωπικό, προκειμένου να ελέγξουν την εξάπλωση του Κορωνοϊού COVID-19.²

Τα όσα διαδραματίστηκαν στα χερσαία σύνορα της Ελλάδας στο πλαίσιο μιας ασύμμετρης, υβριδικού τύπου πρόκλησης, διαφέρουν ποιοτικά από τις πρότερες μεταναστευτικές προκλήσεις που αντιμετώπισε η χώρα από το 2015 και μετά. Η διαπίστωση αυτή φαίνεται να διατρέχει και τις εκτιμήσεις των αρμοδίων φορέων και της Ε.Ε. Πέραν των πραγματικών γεγονότων και της συνακόλουθης αποτελεσματικής αντίδρασης εκ μέρους της Ελλάδας, με την πλήρη υποστήριξη της Ε.Ε., η παρούσα ανάλυση θα εστιάσει σε δυο πτυχές της διαχείρισης της κρίσης που εκτιμάται ότι αποτελούν την πεμπτούσια κάθε επιτυχούς διαχείρισης τέτοιων κρίσεων «μικτού τύπου».

Εικόνα 1: Η κρίση στα ελληνο-τουρκικά σύνορα στον Έβρο (28 Φεβρουαρίου – 27 Μαρτίου 2020). Απεικόνιση της ευρύτερης περιοχής από το αρχείο δορυφορικών εικόνων της ελεύθερα προσβάσιμης στο κοινό εφαρμογής Bing Maps.

² Tangi Salaün, Sabine Siebold, Luke Baker, As infections balloon, coronavirus squeezes Europe's armed forces, Reuters, April 6 2020, <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-europe-military/as-infections-balloon-coronavirus-squeezes-europes-armed-forces-idUSKBN21O1BT>

α. Η πρώτη αφορά τη δημόσια ανάδειξη μίας νέας κουλτούρας που επέβαλε η πολιτικοστρατιωτική συνεργασία στον Έβρο, ως απόρροια της πρόκλησης. Αυτή η νέα κουλτούρα υπήρξε προϊόν μιας διπλής απαίτησης: αφενός της ανάγκης για μια κοινή επίγνωση - εικόνα της κατάστασης από τους λήπτες αποφάσεων και αφετέρου, της απαίτησης για την ενιαία, άμεση αντίδραση. Η συνεργασία αυτή προϋπήρχε θεσμικά και επιχειρησιακά, όχι όμως στον βαθμό που η παρούσα κρίση ανέδειξε.

β. Η δεύτερη αφορά τις σημαντικές προκλήσεις που θέτει η υλοποίηση της πολιτικοστρατιωτικής συνεργασίας, μιας και οι δομές οργάνωσης και διοίκησης των εμπλεκόμενων μερών είναι διαφορετικές. Η παρούσα ανάλυση θα εστιασθεί στα ζητήματα της Πληροφόρησης και ειδικότερα σε αυτά που σχετίζονται με την υποδομή και τα εργαλεία που χρειάζονται για την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με την επιτήρηση των συνόρων. Η ενίσχυση της ψηφιακής τεχνολογίας και των χρησιμοποιούμενων δικτύων επικοινωνιών εκτιμάται ότι θα επιτρέψει την διαλειτουργική διαχείριση των πάσης φύσεως πολιτικοστρατιωτικών ικανοτήτων, συνεπώς θα υποστηρίξει σημαντικά την παραπάνω κοινή συνεργασία.³

Εικόνα 2: Η ειδικότερη περιοχή ενδιαφέροντος των ελληνοτουρκικών συνόρων στις Καστανιές Έβρου, προ της κρίσης. Από το αρχείο δορυφορικών εικόνων της ελεύθερα προσβάσιμης στο κοινό εφαρμογής Google Earth.

³ Διαλειτουργικότητα, είναι η ικανότητα των συστημάτων πληροφοριών να «συνομιλούν» μεταξύ τους. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20190205_security-union-closing-information-gaps_en.pdf

2. Συνοπτικό Ιστορικό της Κρίσης των 30 ημερών

Η οργανωμένη συγκέντρωση πλήθους ατόμων, που δεν είχαν προσφυγικό προφίλ, στα σύνορα στις 28 Φεβρουαρίου 2020 και οι συνεχείς απόπειρες παράτυπης και βίαιης εισόδου εντός της ελληνικής επικράτειας, αποτέλεσαν μία έκτακτη πρόκληση για τη χώρα μας.

Η μεταναστευτική πρόκληση, όπως εκδηλώθηκε στην περίπτωση του Έβρου, έθεσε άμεσα για την Ελλάδα ζητήματα ασφάλειας, είχε εθνική ταυτότητα, την τουρκική, ενώ αντανάκλούσε τουρκικές σκοπιμότητες για την επίτευξη στρατηγικών σκοπών, αφενός έναντι της Ελλάδας και αφετέρου έναντι της Ε.Ε. Αποτέλεσε λοιπόν εργαλείο της τουρκικής κρατικής πολιτικής για την επίτευξη πολιτικών στόχων σε βάρος της Ελλάδας και της Ε.Ε. και για τον λόγο αυτό, το φαινόμενο διαφοροποιείται ουσιαστικά και ποιοτικά από το παρελθόν. Σε καμιά περίπτωση δεν δύναται να αναλυθεί ως ένα αυτόνομο φαινόμενο, υπό το πρίσμα του μεταναστευτικού, αποκομμένο από την τουρκική πολιτική έναντι της Ελλάδας και της Ε.Ε.

Εικόνα 3: Πλήθος μεταναστών στο Κάραγατς, στις 29 Φεβρουαρίου 2020. Πηγή ΓΕΕΘΑ.

Γενεσιουργός αιτία της πρόκλησης στα ελληνο-τουρκικά σύνορα, υπήρξε η τουρκική προσπάθεια να πιέσει την Ευρώπη, ώστε να αποκομίσει πολιτικά και οικονομικά οφέλη, προωθώντας παράλληλα τις πάγιες αναθεωρητικές πολιτικές της επιδιώξεις σε βάρος της Ελλάδας, υιοθετώντας μια πολιτική εργαλειοποίησης μεταναστών και προσφύγων. Το φαινόμενο έχει απασχολήσει τη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, καθώς εύστοχα έχει επισημανθεί ότι «... η ασφάλεια των κρατών είναι δυνατόν να επηρεαστεί από μετακινήσεις πληθυσμών και αντίστοιχα, οι μετακινήσεις πληθυσμών επηρεάζονται από τις εκτιμήσεις των κρατών για την ασφάλειά τους». ⁴

Δεν είναι η πρώτη φορά που έχει εκφραστεί η άποψη ότι η Τουρκία χρησιμοποιεί την παράτυπη μετανάστευση από την δεκαετία του '90 για να δημιουργήσει προβλήματα σε βάρος της Ελλάδας και ότι «το σύνολο των ενεργειών της αποφασίζεται, σχεδιάζεται και υλοποιείται βάσει οδηγιών του πανίσχυρου τουρκικού Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας». ⁵

Αυτή την φορά όμως είχε αλλάξει η σχεδίαση για την ενίσχυση της αστυνόμευσης και ασφάλειας των συνόρων. Είχε προηγηθεί, τον Δεκέμβριο του 2019, η ψήφιση τροπολογίας από την Βουλή των Ελλήνων σχετικά με την συγκρότηση Ενιαίου Φορέα Επιτήρησης Συνόρων (ΕΝ.Φ.Ε.Σ.) και η σύσταση θέσης Εθνικού Συντονιστή για την αντιμετώπιση και διαχείριση του μεταναστευτικού - προσφυγικού ζητήματος, ο οποίος υπάγεται απευθείας στον Πρωθυπουργό. ⁶ Σε αυτό το πλαίσιο, προωθήθηκε η συνέργεια μεταξύ της Αστυνομίας και του Στρατού Ξηράς.

Τα προβλήματα που ξεπερνιούνται με τη νέα προσέγγιση καταγράφονται σε σχετική δήλωση του Υφυπουργού Εθνικής Άμυνας, η οποία αναφέρει: «Είχαμε τμήματα που είτε προερχόντουσαν από τις Ένοπλες Δυνάμεις είτε από τα Σώματα Ασφαλείας το οποίο το καθένα δρούσε σύμφωνα με το δικό του σχεδιασμό, σύμφωνα με την δική του λογική, διαχειριζόμενο τα δικά του μέσα». ⁷

Η ελληνική απάντηση στην μαζική προσπάθεια παράνομης εισόδου στα ελληνο-τουρκικά σύνορα, υπήρξε αποφασιστική σε πολλαπλά επίπεδα, εκ των οποίων διακρίνουμε το πολιτικό και το επιχειρησιακό.

Η πολιτική κατεύθυνση δόθηκε την 1η Μαρτίου 2020, όταν συνεκλήθη το Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας (ΚΥΣΕΑ), το οποίο, υπό την προεδρία του Πρωθυπουργού, ανάμεσα σε άλλα, αποφάσισε:⁸

⁴ Myron Weiner, *Security, Stability, and International Migration*, *International Security*, Vol. 17, No. 3 (Winter, 1992-1993).

⁵ Μάνος Ηλιάδης, *Οι Τουρκικές Μυστικές Υπηρεσίες και η ΜΙΤ (Α τόμος)*, εκδόσεις Ινφογνώμων, 2011.

⁶ Εθνικός Συντονιστής για τη διαχείριση του μεταναστευτικού-προσφυγικού ζητήματος - Σύσταση Ενιαίου Φορέα

Επιτήρησης Συνόρων (ΕΝ.Φ.Ε.Σ.) - Τροποποίηση άρθρου 96 του ν. 4368/2016 (Α' 21),

https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Syzitiseis-kai-Psifisi?law_id=5682b236-a41d-46d7-a5e1-ab19016215f2

⁷ Δήλωση στις 13 Δεκεμβρίου 2019, από την Αλεξανδρούπολη, στο πλαίσιο επιθεώρησης περιοχών υψηλού κινδύνου όπως ο Έβρος, <http://pameevro.gr/Topika-Nea/alstefanhs-sthn-alexandroupolh-o-ebros-einai-spiti-moy-ayxanoyme-tis-peripoloys-kata-50-video>

⁸ <https://government.gov.gr/dilosia-kivernitikou-ekprosopou-steliou-petsa-gia-tis-apofasis-tou-kivernitikou-simvouliou-ethnikis-asfalias/>

- Την αναβάθμιση, σε μέγιστο επίπεδο, των μέτρων φύλαξης των ανατολικών, χερσαίων και θαλάσσιων, συνόρων της χώρας από τα Σώματα Ασφαλείας και τις Ένοπλες Δυνάμεις για την αποτροπή παράνομων εισόδων στη χώρα.
- Την επίκληση του άρθρου 78 παράγραφος 3 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να ληφθούν προσωρινά μέτρα υπέρ της Ελληνικής Δημοκρατίας, για την αντιμετώπιση επείγουσας κατάστασης λόγω αιφνίδιας εισροής υπηκόων τρίτων χωρών, στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. στο πλαίσιο της αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και
- Την υποβολή αιτήματος στον Οργανισμό Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (FRONTEX) για τη συνδρομή της ομάδας Rapid Border Intervention Team (RABIT).⁹ Η ομάδα αυτή που δημιουργήθηκε το 2007 και η οποία περιλαμβάνει και συνοριοφύλακες άλλων κρατών μελών, παρεμβαίνει κατόπιν αιτήματος ενός κράτους μέλους και δρα σε καταστάσεις που έχουν επείγοντα και εξαιρετικό χαρακτήρα, σε σύντομο χρονικό διάστημα που δεν ξεπερνά τις πέντε εργάσιμες ημέρες μετά τη λήψη της αίτησης.

Επίσης η Κυβέρνηση ανακοίνωσε την πρόσκληση των επικεφαλής των τεσσάρων θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Προεδρία του Συμβουλίου της Ε.Ε.), για ενημέρωση στον Έβρο. Ακολούθως, την 3η Μαρτίου 2020, οι τέσσερις Πρόεδροι των θεσμικών οργάνων της Ε.Ε. ενημερώθηκαν επιτοπίως για την κατάσταση στα ελληνο-τουρκικά σύνορα από τον Έλληνα πρωθυπουργό.

Σύμφωνα με ακόλουθη δήλωση του Συμβουλίου: «Το Συμβούλιο αναγνώρισε τα σύνορα ως τα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης».¹⁰ Η δήλωση αυτή είναι σημαντική, γιατί εκφράζει την ομόφωνη γνώμη των 27 κρατών μελών. Μάλιστα ο Πρόεδρος του Συμβουλίου σε άλλη δήλωσή του ανέφερε ότι: «τα ελληνικά σύνορα είναι τα ευρωπαϊκά σύνορα. Αυτό που κάνετε είναι σημαντικό για την Ελλάδα και είναι επίσης σημαντικό για το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης».¹¹ Υπενθυμίζεται ότι η κρίση του 2015 ταλάνισε την Ε.Ε., θέτοντας ζητήματα που ακόμη δεν έχουν απαντηθεί. δημιουργώντας κρίσιμα ζητήματα συνοχής και για τον λόγο τούτο η Ε.Ε. απεύχεται επανάληψη μιας παρόμοιας κατάστασης.¹²

Στο επιχειρησιακό επίπεδο, το κύριο βάρος της αστυνόμευσης των συνόρων, φυσικά, έπεσε στους φορείς των Σωμάτων Ασφαλείας, ήτοι της Ελληνικής Αστυνομίας (Τμήματα Συνοριακής Φύλαξης της Ελληνικής Αστυνομίας (ΕΛ.ΑΣ), ενισχυμένα από ειδικές δυνάμεις ταχείας αντίδρασης πρώτης

---

⁹ Η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα που ζήτησε την ανάπτυξη της RABIT το 2010 και ακολούθως το 2015.

¹⁰ Statement on the situation at the EU's external borders, Statements and remarks Council of the EU, 4 March 2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/03/04/statement-on-the-situation-at-the-eus-external-borders/>

¹¹ Remarks by President Charles Michel following his visit to the Greek Turkish border, Statements and remarks, Council of the EU, 3 March 2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/03/03/remarks-by-president-charles-michel-following-his-visit-to-orestiada-greece/>

¹² Για μια εμπειρισταωμένη παρουσίαση της διαχείρισης της κρίσης του 2015 από την Ε.Ε. και της αποτίμησης της επίδοσής της δείτε σχετικά, Σπύρος Μπλαβούκος, Δημήτρης Μπουραντώνης, Παναγιώτης Τσάκωνας, Εξωτερικές Σχέσεις της ΕΕ, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2020.

γραμμής που μεταφέρθηκαν για τον σκοπό αυτό), του Λιμενικού Σώματος-Ελληνικής Ακτοφυλακής (ΛΣ-ΕΛ.ΑΚΤ) και του Πυροσβεστικού Σώματος]. Οι ως άνω φορείς εσωτερικής ασφάλειας είχαν ήδη μεγάλη εμπειρία από τη διαχείριση των μεταναστευτικών - προσφυγικών ροών που δέχεται η χώρα από το 2015.

Μετά την σύσταση θέσης Εθνικού Συντονιστή, στην οποία ορίστηκε με απόφαση του Πρωθυπουργού ο Υφυπουργός Εθνικής Άμυνας, κρίθηκε αναγκαίο να επικουρηθούν τα Σώματα Ασφαλείας από τον Στρατό Ξηράς (με πρόσθετα τμήματα Ειδικών Δυνάμεων) και στη συνέχεια από όλους τους Κλάδους των Ενόπλων Δυνάμεων.¹³

Το τελικό αποτέλεσμα όλων αυτών των κοινών και συνδυασμένων δράσεων, με την χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων, εναντίον της απειλής αποσταθεροποίησης της Ελλάδας από την πλευρά της Τουρκίας, υπήρξε επιτυχές. Η «ολιστική προσέγγιση» που ακολουθήθηκε από ελληνικής πλευράς επέτρεψε την αποτροπή εισροής παρανόμων μεταναστών, τη διαφύλαξη του απαραβίαστου των ελληνικών συνόρων και συνεπώς διασφάλιση των ευρωπαϊκών συνόρων.

Εικόνα 4: Πλήθος μεταναστών στο Κάραγατς, στις 6 Μαρτίου 2020. Πηγή Anadolu Agency.¹⁴

¹³ Η συμβολή των ΕΔ έχει τεκμηριωθεί από το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας σε video που αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα του στις 8 Απριλίου 2020.

<https://geetha.mil.gr/vinteo-me-tis-drases-ton-enoplou-dynameon-gia-tin-antimetopisi-ton-ayximenon-metanasteytikon-prosfgikon-sygkentroseon/>

¹⁴ <https://www.aa.com.tr/en/turkey/over-142-000-asylum-seekers-leave-turkey-for-europe/1756871>

Εικόνα 5: Η αποχώρηση των μεταναστών από τα ελληνο-τουρκικά σύνορα στις 27 Μαρτίου 2020. ¹⁵

Η ένταση αποκλιμακώθηκε, σε μεγάλο βαθμό, από τότε που ξέσπασε η κρίση του Κορωνοϊού, η οποία ώθησε την Τουρκία να κλείσει τα σύνορά της με την Ελλάδα και τη Βουλγαρία. Στις 28 Μαρτίου 2020, το συγκεντρωμένο πλήθος αποχώρησε από τον Έβρο. Όπως συντονισμένα ήλθαν, έτσι συντεταγμένα έφυγαν.

---

¹⁵ <https://www.in.gr/2020/03/27/greece/evros-apoxorisan-proi-oi-metanastes-apo-simeio-ton-epeisodion-stis-kastanies/>

3. Ο Έλεγχος των Εξωτερικών Συνόρων στην Ε.Ε.: Η Μετατόπιση Πολιτικών από την Εσωτερική Διάσταση στην Ολοκληρωμένη Προσέγγιση.

Ας εξετάσουμε το θέμα της «ολιστικής προσέγγισης», που ακολούθησε η Ελλάδα. Η ιδέα απαντάται στην Ε.Ε. και πριν από αυτήν στο ΝΑΤΟ και στον ΟΗΕ.¹⁶ Αρχικά, στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το ζήτημα του ελέγχου των συνόρων εθεωρείτο πρωτίστως υπό το πρίσμα της προσέγγισης των εσωτερικών υποθέσεων. Βάσει αυτής, η αρμοδιότητα για την εφαρμογή της ολοκληρωμένης διαχείρισης συνόρων σε κάθε κράτος-μέλος, σύμφωνα με τον Κατάλογο Schengen, ανατίθεται σε μια κύρια αρμόδια δημόσια αρχή (μη στρατιωτική). Τα κράτη-μέλη παραμένουν ελεύθερα να αναθέσουν τον έλεγχο των εξωτερικών τους συνόρων στις Αρχές που θα επιλέξουν. Στην Ευρώπη, ορισμένα κράτη-μέλη έχουν μια μόνο αρμόδια αρχή, ενώ άλλα έχουν περισσότερες Αρχές.

Σταδιακά, ωστόσο, παρατηρήθηκε μια μεταστροφή, με την συμπερίληψη και των στρατιωτικών αρχών. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 23ης Νοεμβρίου 2010, ανέφερε ότι οι αποτελεσματικές απαντήσεις στις υφιστάμενες κρίσεις και απειλές κατά της ασφάλειας απαιτούν συχνά τη συνδυασμένη αξιοποίηση πολιτικών και στρατιωτικών ικανοτήτων καθώς και τη στενή συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων φορέων.¹⁷ Υπενθύμιζε μάλιστα, ότι η ανάπτυξη μιας «ολιστικής προσέγγισης (comprehensive approach)» (που ανακοινώθηκε τελικά το 2013)¹⁸ και συνδυασμένων στρατιωτικών και πολιτικών ικανοτήτων της Ε.Ε. στον τομέα της διαχείρισης των κρίσεων, υπήρξαν ανέκαθεν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ).

Ακολουθως, στα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Δεκεμβρίου (19-20/2013),¹⁹ όπου αναδεικνύονται οι νέες προκλήσεις σχετικά με την ασφάλεια, διαπιστώνεται ότι «οι διαστάσεις της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας της Ευρώπης είναι όλο και στενότερα αλληλένδετες». Για τον λόγο αυτό, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε να αυξηθούν οι συνέργειες μεταξύ της ΚΠΑΑ και του τομέα ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης για την αντιμετώπιση της παράτυπης μετανάστευσης*, του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας.

¹⁶ Η ολοκληρωμένη προσέγγιση αναφέρεται στα πρακτικά της Συνόδου Κορυφής του Βουκουρεστίου τον Απρίλιο του 2008. https://www.nato.int/cps/en/SID-D1453C0E-DCF302EF/natolive/official_texts_8443.htm?selectedLocale=en Επίσης, Neag, Mihai-Marcel & Ispas, Lucian & Grindeanu, Cătălin. (2017), The Comprehensive Approach Concept in Multinational Operations. Land Forces Academy Review. 22. 10.1515/raft-2017-0029.

¹⁷ Κατερίνα Χατζηαντωνίου, Αντιμετωπίζοντας την Παράτυπη Μετανάστευση: Ανάλυση και Αποτίμηση της Διεθνούς Επιρροής και «Επίδοσης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Διδακτορική Διατριβή Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 10 Ιουνίου 2019. <http://hellenicus.lib.aegean.gr/handle/11610/18896>

¹⁸ Joint Communication to the European Parliament and the Council - The EU's comprehensive approach to external conflicts and crises, JOIN(2013) 30 final, COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 18 December 2013, http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/structures-instruments-agencies/eu-military-staff/save_the_date/docs/joint_communication_on_comprehensive_approach.pdf

¹⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμπεράσματα, Βρυξέλλες, 20 Δεκεμβρίου 2013, EUCO 217/13.

*Στην Ε.Ε. ο όρος "λαθρομετανάστευση" αντικαταστάθηκε με τον όρο "παράτυπη μετανάστευση" από το 2015 και μετά.

Η προσφυγική - μεταναστευτική κρίση του 2015 εμπλούτισε την ευρωπαϊκή ατζέντα με νέες προκλήσεις – απειλές, εμπεδώνοντας παράλληλα την κυοφορούμενη νέα αντίληψη για την ασφάλεια (πέρα από την παραδοσιακή στρατιωτική).

Οι «ανανεωμένες προκλήσεις» έναντι της «ανανεωμένης έννοιας της ασφάλειας» της Ε.Ε., απεικονίζονται στο κείμενο της Παγκόσμιας Στρατηγικής για την Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας της Ε.Ε. του Ιουνίου 2016.²⁰ Ειδικότερα, στο κείμενο καταγράφονται για πρώτη φορά όλα εκείνα τα στοιχεία που είναι δυνατό να αποτελέσουν το μίγμα για τη δημιουργία μια κοινής ευρωπαϊκής αντίληψης για ζητήματα απειλών – προκλήσεων, ασφάλειας και συναφών πολιτικών. Με άλλα λόγια, να αποτελέσουν τη βάση για την ανάδυση μιας νέας στρατηγικής κουλτούρας της Ε.Ε. ξεπερνώντας τα εμπόδια του παρελθόντος. Συγκεκριμένα σημειώνονται τα ακόλουθα:

- Το κείμενο αποτυπώνει μια κοινή αντίληψη περί των υπαρξιακών προκλήσεων του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, το οποίο διαπιστώνεται ότι βρίσκεται πλέον υπό αμφισβήτηση. Ως Κοινό Συμφέρον προβάλλεται η εγγύηση της ασφάλειας πολιτών / εδάφους (territory) της Ε.Ε.
- Καταγράφονται τα Συστατικά Στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ασφάλειας: κυριαρχία, ανεξαρτησία, εδαφική ακεραιότητα / απαραβίαστο των συνόρων/ ειρηνική επίλυση διαφορών.
- Απειλές: Τρομοκρατία, υβριδικές απειλές, οικονομική μεταβλητότητα, κλιματική αλλαγή, ενεργειακή ανασφάλεια.
- Συσχέτιση Μετανάστευσης και Ευρωπαϊκής Ασφάλειας. Η μετανάστευση δεν είναι απειλή. Ως φαινόμενο παράγει επιπτώσεις σε επίπεδο ασφάλειας (εσωτερική – εξωτερική). Ορίζεται ως πρόκληση για την ασφάλεια. Λειτουργεί ως «πολλαπλασιαστής» της απειλής της τρομοκρατίας και άλλων προκλήσεων για την ασφάλεια, όπως το οργανωμένο έγκλημα.
- Δίνεται έμφαση στην μεταναστευτική διάσταση των συγκρούσεων και των κρίσεων στην ευρύτερη περιφέρεια της Ευρώπης και αναζητούνται μέσα και πολιτικές που πρέπει να ενεργοποιήσει η Ε.Ε.

Το κείμενο αναφέρεται και στο όραμα της «ολιστικής προσέγγισης έναντι των συγκρούσεων και των κρίσεων» μέσω της συνεκτικής εφαρμογής όλων των πολιτικών και μέσων της Ε.Ε. για εξωτερική δράση σε καταστάσεις κρίσης ή συγκρούσεων, πράγμα που συνεπάγεται την από κοινού ανάπτυξη επιχειρησιακών μέσων. Η «ολιστική προσέγγιση»,²¹ πρεσβεύει ότι ανάλογα με τη φύση της κρίσης, θα πρέπει να συγκεντρώνονται και να δρουν όλα τα στοιχεία που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν για την αντιμετώπιση της, ήτοι τους αρμόδιους φορείς για την διαχείριση πολιτικών και στρατιωτικών κρίσεων, εκείνους που είναι αρμόδιοι για την ανθρωπιστική βοήθεια, το άσυλο, την πολιτική προστασία, κλπ.

Σε ότι αφορά στο φαινόμενο της παράτυπης μετανάστευσης, στόχος της «ολιστικής προσέγγισης», ήταν η αποτελεσματικότερη διαχείριση του, καθώς επιτρέπει στην Ε.Ε. να επιδιώξει μια στοχευμένη εικόνα του ζητήματος, αποφεύγοντας τη μονομερή προσέγγιση του, να επιτύχει καλύτερη διαχείριση των πόρων που διαθέτει με βάση τους υφιστάμενους ρόλους, εντολές και ικανότητες και να

²⁰ Το έγγραφο στρατηγικής «Κοινό όραμα, κοινή δράση: μια ισχυρότερη Ευρώπη, μια παγκόσμια στρατηγική για την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης» δημοσιεύθηκε το 2016.

²¹ Ο όρος Comprehensive Approach αποδίδεται στις επίσημες μεταφράσεις κειμένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και με τις λέξεις «συνολική, ολοκληρωμένη, ή συνεκτική».

αποφύγει τις επικαλύψεις. Η Ε.Ε. έκρινε ότι η ενίσχυση της πολιτικοστρατιωτικής συνεργασίας μπορεί να δώσει ικανοποιητικές απαντήσεις στις σύγχρονες προκλήσεις για την ασφάλεια και ειδικότερα στην βελτίωση της επίγνωσης κατάστασης και την ικανότητα ανταπόκρισης στα εξωτερικά σύνορα των κρατών - μελών της Ένωσης.

Στο κείμενο αυτό καταγράφεται και ένας νέος όρος, ως μία από τις τρεις προτεραιότητες της Παγκόσμιας Στρατηγικής για την εξωτερική δράση της, αυτός της «ολοκληρωμένης προσέγγισης σε συγκρούσεις και κρίσεις» (integrated approach). Η διαχείριση του ελέγχου των συνόρων έχει πολιτικοστρατιωτική φύση, συνεπώς θα πρέπει να χρησιμοποιούνται όλα τα διαθέσιμα μέσα, ανεξαρτήτως του χαρακτήρα τους, για να διασφαλιστεί μια συντονισμένη δράση. Ειδικά, η πρόσβαση σε έγκαιρες και ακριβείς πληροφορίες είναι ζωτικής σημασίας για τη δημιουργία μιας κοινής «εικόνας» για την κατάσταση, που με τη σειρά της οδηγεί σε έγκαιρη προειδοποίηση και συνακόλουθα, αντίδραση με μία αποδοτικότερη χρήση των περιορισμένων πόρων.

Οι όροι «ολιστική και ολοκληρωμένη προσέγγιση», εκτιμάται ότι δεν παρουσιάζουν ουσιαστικές διαφορές και θεωρείται ότι ο πρώτος αναφέρεται στο όραμα που έχει η Ε.Ε., ενώ ο δεύτερος στην απτή υλοποίησή του.²² Σταδιακά πάντως ο όρος «ολοκλήρωση» (integrated) εμφανίζεται όλο και πιο συχνά την τελευταία τετραετία στα ενωσιακά κείμενα από τον όρο «ολιστική» (comprehensive).²³

Στην χώρα μας, η ιδέα της «ολοκληρωμένης δράσης» υιοθετήθηκε έγκαιρα. Συγκεκριμένα, τον Σεπτέμβριο 2014 υπεγράφη από τον Υπουργό Προστασίας του Πολίτη, μαζί με τους Υπουργούς Εξωτερικών και Ναυτιλίας η «Η Εθνική Στρατηγική για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Συνόρων (2014-2020)».²⁴ Φαίνεται όμως, ότι η ως άνω Στρατηγική, παρά τις προσπάθειες δεν κρίθηκε ότι υλοποιήθηκε αρκούντως αποτελεσματικά στην πράξη.

Έκθεση της Ευρ. Επιτροπής (Νοέμβριος 2015) αναφορικά με την εφαρμογή των κανόνων Schengen στον τομέα της διαχείρισης των εξωτερικών της συνόρων ανέφερε ελλείψεις στον έλεγχο των συνόρων. Η Πρόταση Εκτελεστικής Απόφασης του Συμβουλίου, στις 4 Μαΐου 2016,²⁵ στις σελίδες 7 και 8 καταγράφει τις ακόλουθες κύριες ελλείψεις:

- Το εθνικό σύστημα διαχείρισης των συνόρων της Ελληνικής Δημοκρατίας δεν διαθέτει ακόμη τις απαιτούμενες λειτουργικές και διοικητικές ικανότητες για τη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων.
- Ορισμένες βασικές λειτουργίες, π.χ. η ανάλυση κινδύνου, δεν έχουν υλοποιηθεί πλήρως.
- Η προσέγγιση στο θέμα της διαχείρισης των συνόρων είναι κατακερματισμένη.

²² [Thierry Tardy, The EU: from comprehensive vision to integrated action, Brief 5, EU Institute for Security Studies, 2017, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_5_Integrated_Approach.pdf.](https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_5_Integrated_Approach.pdf)

²³ [Loes Debuysere and Steven Blockmans, Europe's Coherence Gap in External Crisis and Conflict Management. The EU's Integrated Approach between Political Rhetoric and Institutional Practice, Bertelsmann Stiftung, November 2019.](#)

²⁴ [Ομοίως και η ΕΛ.ΑΣ. εκπόνησε την «Στρατηγική της ΕΛ.ΑΣ. για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Εξωτερικών Συνόρων και την Παράνομη Μετανάστευση \(2014-2020\)».](#)

²⁵ [https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-275-EN-F1-1.PDF.](https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-275-EN-F1-1.PDF)

- Δεν χρησιμοποιείται πλήρως από την Ελληνική Δημοκρατία ολόκληρο το εθνικό δυναμικό που είναι κατάλληλο για την επιτήρηση των συνόρων (Στρατός, Ναυτικό).
- Για να έχει επίγνωση των καταστάσεων, η Ελληνική Ακτοφυλακή βασίζεται στις πληροφορίες που της διαβιβάζονται από το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό και τον Ελληνικό Στρατό, καθώς και από τον περιορισμένο αριθμό των δικών της σκαφών περιπολίας και παρατηρητηρίων.
- Η ικανότητα αντίδρασης δεν θεωρείται ικανοποιητική.
- Δεν υπάρχει αξιόπιστη, σε σχεδόν πραγματικό χρόνο εικόνα της κατάστασης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.
- Δεν υπάρχει διαθέσιμο ασφαλές δίκτυο κινητών επικοινωνιών προς χρήση από τις αρχές συνοριακού ελέγχου.
- Για την επιτήρηση των χερσαίων συνόρων με την Τουρκία και την Αλβανία, ο αριθμός του προσωπικού, το επίπεδο επίγνωσης της κατάστασης και η ικανότητα αντίδρασης, καθώς και ο εξοπλισμός είναι επαρκή, μπορούν όμως να γίνουν ακόμη βελτιώσεις σε ορισμένα σημεία».

Η παραπάνω Πρόταση Εκτελεστικής Απόφασης κάνει σαφή αναφορά στην πολιτικοστρατιωτική διάσταση για την ολοκληρωμένη διαχείριση συνόρων. Παρά, λοιπόν, την Εθνική Στρατηγική για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Συνόρων και την σημαντική πρόοδο που επιτεύχθηκε, η πράξη έδειξε ότι το εθνικό σύστημα διαχείρισης των συνόρων της Ελληνικής Δημοκρατίας έπρεπε να βελτιωθεί περαιτέρω.

4. Η Πολιτικοστρατιωτική συνεργασία στην Κρίση του Έβρου

Η περίπτωση της κρίσης του Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2020, υπήρξε η πρώτη από Ελληνικής πλευράς στην οποία εφαρμόστηκε στην πράξη η ιδέα της «ολιστικής προσέγγισης». Σε αυτήν ενεπλάκησαν όλοι οι αρμόδιοι φορείς των τομέων της άμυνας και ασφάλειας, λαμβάνοντας βεβαίως υπόψη τις διαφορές που υφίστανται μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών ρόλων και των διακριτών αποστολών τους.

Το ζήτημα της αστυνόμευσης των συνόρων διαχειρίζονται θεσμικά τα Σώματα Ασφαλείας. Στην Ελλάδα, τα αρμόδια Υπουργεία που έχουν την ευθύνη για τα χερσαία και θαλάσσια εξωτερικά σύνορα είναι τα Υπουργεία Προστασίας του Πολίτη (Υ.ΠΡΟ.ΠΟ) και τοπ Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής (ΥΠ.ΝΑ.Ν.Π.), καθώς και οι υπαγόμενες σ' αυτά Υπηρεσίες, που είναι θεσμικά επιφορτισμένες με το αντικείμενο αυτό. Στο πρώτο ανήκει η Ελληνική Αστυνομία (ΕΛ.ΑΣ.) με τις αρμόδιες, σε κεντρικό και περιφερειακό/τοπικό επίπεδο, υπηρεσίες επιτήρησης και φύλαξης ως προς τα χερσαία σύνορα. Στο δεύτερο ανήκει το Λιμενικό Σώμα-Ελληνική Ακτοφυλακή (Λ.Σ.-ΕΛ.ΑΚΤ.) και οι αρμόδιες, σε κεντρικό και περιφερειακό/τοπικό επίπεδο, Λιμενικές Αρχές/Υπηρεσίες ως προς τα θαλάσσια σύνορα.

Υλοποιώντας την προαναφερόμενη «ολιστική προσέγγιση», τα Σώματα Ασφαλείας ενισχύθηκαν τους τελευταίους μήνες του 2019 από δυνάμεις των Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων (αρχικά του Στρατού και Ναυτικού και εκ των υστέρων της Αεροπορίας), δημιουργώντας μια πολυδιάστατη πολιτικοστρατιωτική συνεργασία. Έτσι, δημιουργήθηκε ένα επιχειρησιακό περιβάλλον που για πρώτη φορά υπερέβη τις διακλαδικές επιχειρήσεις των Ενόπλων Δυνάμεων (πέραν των ασκήσεων μεταξύ όλων των πλευρών τα προηγούμενα χρόνια) τόσο από πλευράς συμμετεχόντων όσο και των χρησιμοποιηθέντων επιχειρησιακών τομέων δράσης (που αναλύονται στην συνέχεια).

Η συμβολή των ΕΔ στα θέματα διαχείρισης των συνόρων, σε ένα θέμα κατά βάση εσωτερικής ασφάλειας, δεν έχει γίνει πλήρως κατανοητή και για τον λόγο αυτό κατά καιρούς έχουν γίνει διάφορες ερωτήσεις στην Βουλή των Ελλήνων.²⁶ Στις απαντήσεις, πάγια θέση του ΥΠΕΘΑ είναι ότι :

«Οι Ένοπλες Δυνάμεις σύμφωνα με την Εθνική Στρατιωτική Στρατηγική (ΕΘΣΣ), προβαίνουν σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες ασφάλειας και επιτήρησης του εθνικού χερσαίου, θαλάσσιου και εναερίου χώρου, συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση κάθε μορφής απειλής κατά των εθνικών συμφερόντων. Στο ανωτέρω πλαίσιο της αποστολής τους, οι ΕΔ συνδράμουν στο έργο των Σωμάτων Ασφαλείας στην αστυνόμευση των συνόρων με την παρακολούθηση, καταγραφή και ενημέρωση επί συμβάντων, που χρήζουν αντιμετώπισης από τα ΣΑ, αξιοποιώντας όλα τα διαθέσιμα μέσα».

²⁶ Ενδεικτικά η από 16 Δεκεμβρίου 2019, Απάντηση ΥΠΕΘΑ σε σχετική Ερώτηση. <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/67715b2c-ec81-4f0c-ad6a-476a34d732bd/11156917.pdf>

Εικόνα 6: Πύργος Επίγειας Επιτήρησης των ελληνοτουρκικών συνόρων (Πηγή ΓΕΕΘΑ).

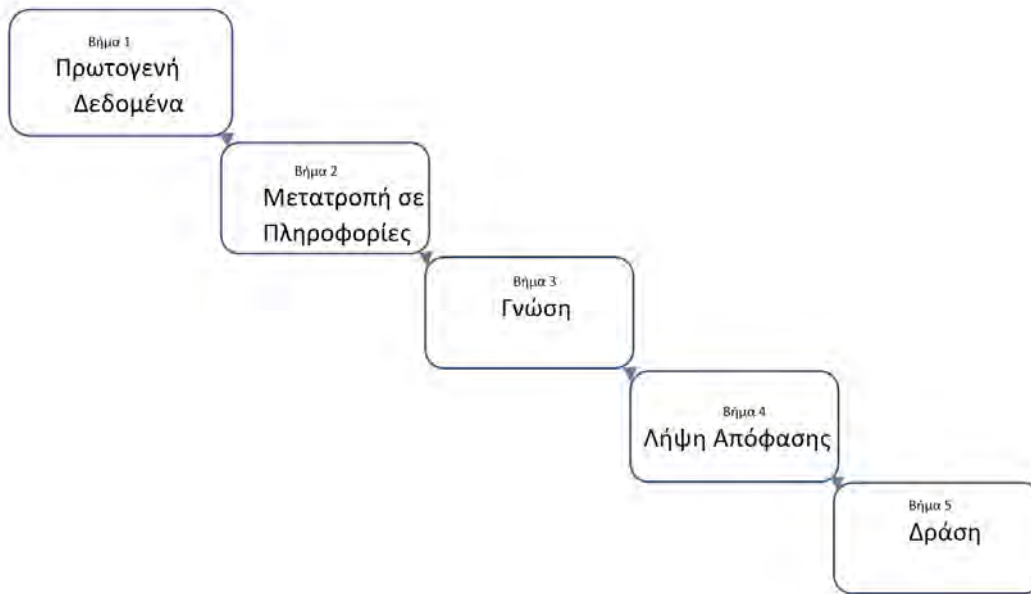
Στην κρίση στον Έβρο, Ένοπλες Δυνάμεις και Σώματα Ασφαλείας ενώθηκαν κάτω από μια ενιαία γραμμή Διοίκησης, υπό τον Εθνικό Συντονιστή για τον έλεγχο των συνόρων και το μεταναστευτικό – προσφυγικό.²⁷ Ο Εθνικός Συντονιστής συντονίζει και ελέγχει τις αρμόδιες υπηρεσίες των Υπουργείων, καθώς και τους υπαγόμενους σε αυτές φορείς, που σχετίζονται καθ' οιονδήποτε τρόπο με τη διαχείριση της μεταναστευτικής - προσφυγικής κρίσης, συνεπώς με κοινή απόφαση με τον κατά περίπτωση Υπουργό προέλευσης, συντονίζει και ελέγχει και όλα τα διατιθέμενα μέσα των ως άνω φορέων.

Αυτός υποστηρίζεται από τον Ενιαίο Φορέα Επιτήρησης Συνόρων. Βασική αποστολή του ΕΝ.Φ.Ε.Σ. είναι η άσκηση συντονισμένου ελέγχου και η επιτήρηση των χερσαίων και θαλάσσιων συνόρων της ελληνικής επικράτειας. Η επιτήρηση των συνόρων παρέχει πληροφορίες που είναι κρίσιμο συστατικό στοιχείο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Η κατάλληλη πληροφόρηση συνίσταται στην ικανότητα αξιόπιστης, ακριβούς και στο μέτρο του δυνατού, συνεχούς, συλλογής πληροφοριών για την επικρατούσα κατάσταση των εχθρικών ή φίλιων δυνάμεων στην περιοχή ενδιαφέροντος. Στόχος των πληροφοριών αυτών είναι να απαντήσουν στις βασικές ερωτήσεις: ποιος, που, πότε, τι κάνει.

²⁷ Με το άρθρο 11 του νόμου 4650/2019 «Ρυθμίσεις θεμάτων του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 207/Α/17-12-2019) συστάθηκε θέση Εθνικού Συντονιστή για την αντιμετώπιση και διαχείριση του μεταναστευτικού - προσφυγικού ζητήματος. Παράλληλα, συστήνεται Ενιαίος Φορέας Επιτήρησης Συνόρων (ΕΝ.Φ.Ε.Σ.), που υπάγεται στον Εθνικό Συντονιστή για την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού – προσφυγικού ζητήματος.

Μία τέτοια πληροφόρηση, σε γενικές γραμμές, επιτυγχάνεται με την επιτήρηση της περιοχής ενδιαφέροντος με πολλαπλούς τύπους μέσων, που παρέχουν τόσο συνοπτική κάλυψη όσο και λεπτομερείς εμπεριστατωμένες λήψεις εικόνων όσο συχνά απαιτείται. Αυτό απαιτεί κατάλληλη αρχιτεκτονική, που θα παρέχει τόσο σε αυτούς που λαμβάνουν τις αποφάσεις, όσο και σε εκείνους που υλοποιούν τις αποφάσεις με δράσεις, τη σωστή πληροφορία, σε επαρκή λεπτομέρεια και σε έγκαιρο χρόνο.

Το παρακάτω γράφημα δείχνει τα διαφορετικά στάδια που ακολουθούνται διεθνώς για την ολοκληρωμένη δράση: από την συλλογή των πρωτογενών ακατέργαστων δεδομένων, στην μετατροπή τους σε πληροφορίες μετά από επεξεργασία-ανάλυση και συγχώνευση πολλαπλών δεδομένων, στην γνώση, που οδηγεί στην λήψη αποφάσεων, η οποία με τη σειρά της υλοποιείται με την δράση.

Εικόνα 7: Η κρισιμότητα της Πληροφόρησης. Από τα Δεδομένα στη Δράση.²⁸

Από τεχνολογικής απόψεως τα βασικά συστατικά της αρχιτεκτονικής αυτής περιλαμβάνουν: μέσα με αισθητήρες που συλλέγουν ακατέργαστα πρωτογενή δεδομένα, μεθόδους επεξεργασίας - ανάλυσης για την μετατροπή αυτών σε πληροφορία και επικοινωνίες που διανέμουν αυτή την πληροφορία.

²⁸ Εμπνευσμένο από τα Ni-Bin Chang Kaixu Bai, *Multisensor Data Fusion and Machine Learning for Environmental Remote Sensing*, by Taylor & Francis Group, 2018 και το Stiphout, Ruud & Roelofs, Erik & Dekker, André & Lambin, Philippe, *How Should Data Be Shared and Rapid Learning Health Care Promoted?*. *Multidisciplinary Management of Rectal Cancer: Questions and Answers*. 2011, 355-364. 10.1007/978-3-642-25005-7_36.

Διεθνώς, η συλλογή πληροφοριών γίνεται με ποικίλα μέσα που φέρουν αισθητήρες όπως, ενδεικτικά: επίγεια RADAR, εναέρια συστήματα, επανδρωμένα και μη (γνωστά ως UAS)²⁹ και δορυφόρους παρατήρησης και υποκλοπών. Τα μέσα αυτά χαρακτηρίζονται ως συστήματα Πληροφόρησης, Επιτήρησης και Αναγνώρισης (ISR, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance), τα οποία αποτελούν βασικό στοιχείο των σύγχρονων Ενόπλων Δυνάμεων και Σωμάτων Ασφαλείας, προκειμένου να λειτουργήσουν στο σύγχρονο, πολύπλοκο, επιχειρησιακό περιβάλλον.

Εικόνα 8: Εναέρια Επιτήρηση των ελληνοτουρκικών συνόρων (Πηγή ΓΕΕΘΑ).

²⁹ Ο όρος Μη Επανδρωμένα Εναέρια Συστήματα (UAS) έχει υιοθετηθεί τόσο από την Ε.Ε. όσο και από τις ΗΠΑ (2005) και περιλαμβάνει όλες τις ειδικότερες αναφορές σε UAVs, RPSs, RPAs, ή drones. European Drones, Outlook Study, Unlocking the value for Europe SESAR European Drones Outlook Study, November 2016, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/93d90664-28b3-11e7-ab65-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-38537167>

Για τη συλλογή πληροφοριών στην κρίση στον Έβρο εκτιμάται ότι χρησιμοποιήθηκε κάθε χερσαίο, θαλάσσιο, εναέριο και δορυφορικό μέσο (του κυβερνοχώρου συμπεριλαμβανομένου), το οποίο διαθέτει ή στο οποίο μπορεί να έχει πρόσβαση η χώρα.

Σε ότι αφορά στην Ελληνική Αστυνομία, αυτή διαθέτει ένα ικανό δίκτυο αισθητήρων σε κομβικές θέσεις καθ' όλο το μήκος των ποτάμιων και χερσαίων συνόρων με την Τουρκία. Στην υπό εξέταση κρίση, χρησιμοποιήθηκε το σύνολο των διαθέσιμων σταθερών (αυτοματοποιημένων και μη) και κινητών μέσων / αισθητήριων της ΕΛ.ΑΣ. Σε αυτά περιλαμβάνονται διόπτρες, RADARs, κάμερες ημέρας και θερμικής απεικόνισης, αποστασιόμετρο LASER, πλωτά μέσα, κινητά κέντρα επιτήρησης-λήψης και μετάδοσης των επιχειρησιακών πληροφοριών από το πεδίο).

Το Λιμενικό Σώμα-Ελληνική Ακτοφυλακή, αρμόδιο για την επιτήρηση των θαλασσιών συνόρων, ενίσχυσε την παρουσία του με πρόσθετα πλωτά μέσα, ενώ χρησιμοποίησε και εναέρια μέσα για παρακολούθηση της θαλάσσιας συνοριογραμμής με την Τουρκία. Επίσης, υποβοηθήθηκε από προσωπικό και μέσα του Πολεμικού Ναυτικού, για την συμμόρφωση με την απαγόρευση Ναυσιπλοΐας, ελαχιστοποιώντας έτσι τη δυνατότητα διέλευσης οποιουδήποτε σκάφους.

Σημειώνεται ότι η θαλάσσια επιτήρηση, λόγω του χαρακτήρα της, έχει ιδιαίτερες απαιτήσεις και είναι πολύπλοκη. Υπάρχουν πολλά διαφορετικά συστήματα συλλογής που αποτελούν πηγές πληροφόρησης για το Λιμενικό Σώμα σχετικά με τις δραστηριότητες στη θάλασσα.³⁰

---

³⁰ Ενδεικτικά αναφέρονται τα Κέντρα Θαλάσσιας Κυκλοφορίας (Vessel Traffic Management Information System / Vessel Traffic Services, VTMS/VTS), Σύστημα αυτόματου εντοπισμού (AIS, Automatic Identification System) και Δορυφορικό AIS (Sat-AIS), αναμετάδοση video από ένα σκάφος στο Κέντρο Επιχειρήσεων του ΛΣ του τηλεπικοινωνιακού δορυφόρου INMARSAT και με άλλα σκάφη του Λ.Σ. που έχουν εγκατεστημένο το αντίστοιχο Δορυφορικό Σύστημα Εντοπισμού και Παρακολούθησης Πλοίων Μεγάλης Εμβέλειας (Long-Range Identification & Tracking of Ships – LRIT), SafeSeaNet (SSN), Κέντρο Παρακολούθησης Αλιευτικών Σκαφών (ΚΠΑ). Επίσης συμμετέχει στα ευρωπαϊκά συστήματα επιτήρησης EUROSUR και στο Κοινό Περιβάλλον Διαμοιρασμού Πληροφοριών (Common Information Sharing Environment (CISE) for the EU maritime domain).

Εικόνα 9: Προϊόν Εναέριας Επιτήρησης των ελληνοτουρκικών συνόρων (Πηγή ΓΕΕΘΑ).

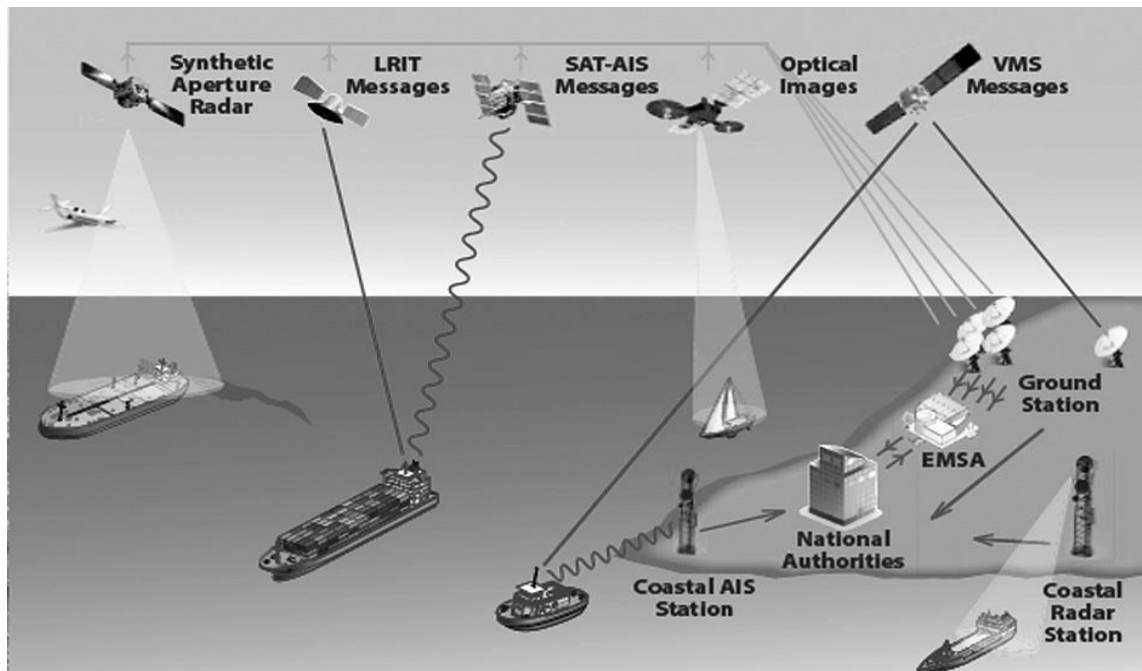
Το Λ.Σ.- ΕΛ.ΑΚΤ αναμένεται να ενισχυθεί με την ολοκλήρωση του «Εθνικού Συστήματος Ολοκληρωμένης Θαλάσσιας Επιτήρησης (ΕΣΟΘΕ)» το 2021. Το ΕΣΟΘΕ αποτελεί την ανταπόκριση της Ελλάδος στον Κανονισμό EUROSUR (European Border Surveillance System), στον ενωσιακό μηχανισμό ανταλλαγής επιχειρησιακών πληροφοριών μεταξύ του FRONTEX και των αρμόδιων Αρχών ελέγχου συνόρων των κρατών μελών σε τακτικό, επιχειρησιακό και στρατηγικό επίπεδο.³¹

Από πλευράς Ενόπλων Δυνάμεων χρησιμοποιήθηκαν όλα τα μέσα χερσαίας, θαλάσσιας και εναέριας επιτήρησης, με αισθητήρες που λειτουργούσαν σε όλο το ηλεκτρομαγνητικό φάσμα. Προφανώς, ιπτάμενα μέσα και των τριών Κλάδων των ΕΔ χρησιμοποιήθηκαν για την πραγματοποίηση επιχειρήσεων εναέριας επιτήρησης. Τέλος, εναέρια μέσα της ΠΑ μετέφεραν τις απαραίτητες δυνάμεις και υλικό στην περιοχή ενδιαφέροντος. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν δορυφορικά μέσα αναγνώρισης και τηλεπικοινωνιών για λήψη εικόνων από την περιοχή

³¹ Προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2008 ως ένα αποκεντρωμένο σύστημα, που αναπτύχθηκε σταδιακά σε τρεις φάσεις, που αποτελούνταν από συνολικά οκτώ διασυνδεδεμένα αλλά αυτόνομα στάδια και είναι επιχειρησιακό από το 2013. Το EUROSUR δέχεται πολλαπλές πηγές δεδομένων (ενδεικτικά από εναέρια μέσα, δορυφόρους και βοηθητικά συστήματα για την θαλάσσια επιτήρηση) με αποτέλεσμα ένα τεράστιο όγκο δεδομένων.

ενδιαφέροντος και για την μεταφορά δεδομένων και εικόνων στα αρμόδια κέντρα επιχειρήσεων αντιστοίχως.³²

Εικόνα 10: Σχηματική απεικόνιση του EUROSUR. Βασικά εργαλεία επιτήρησης, είναι τα εναέρια μέσα (επανδρωμένα και μη) καθώς και δορυφόροι. Πηγή: FRONTEX.

Παράλληλα, σημαντική ήταν η συμβολή προϊόντων από αντίστοιχα ευρωπαϊκά μέσα (επανδρωμένα και μη) που χρησιμοποιήθηκαν από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής. Ο FRONTEX, ανταποκρίθηκε σε αίτημα της Ελληνικής Κυβέρνησης³³ να εκτελέσει κοινές επιχειρήσεις για την αντιμετώπιση των προκλήσεων, καθώς και να παράσχει αυξημένη τεχνική και επιχειρησιακή συνδρομή, καθώς και χρηματική βοήθεια. Έως τις αρχές Απριλίου, είχε διαθέσει 624 αξιωματικούς κατά μήκος των ελληνικών χερσαίων και θαλάσσιων συνόρων.³⁴

³² Τα δορυφορικά μέσα διακρίνονται σε τακτικά αποκεντρωμένα συστήματα (όπως οι τηλεπικοινωνίες, ο εντοπισμός θέσης και η πλοήγηση καθώς και η Έρευνα – Διάσωση) και σε λοιπά συγκεντρωτικά συστήματα (όπως η παρατήρηση Γης (χάρτες και εικόνες), η πρόγνωση καιρού και οι υποκλοπές σημάτων-παρεμβολές). Η κύρια διαφορά τους είναι ότι τα δεύτερα θέλουν επεξεργασία-ανάλυση προκειμένου να είναι χρήσιμα.

³³ <https://primeminister.gr/2020/02/29/23416>

³⁴ Member States continue to support FRONTEX operations in Greece, News Release, FRONTEX, 2020-04-03, <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/member-states-continue-to-support-frontex-operations-in-greece-7Egmfg>

Ο FRONTEX έχει στη διάθεση του, για την επιτήρηση και τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε., μέσα, όπως οχήματα, RADAR, αεροσκάφη, ελικόπτερα, σκάφη και δορυφορικές εικόνες. Οι τελευταίες, ανάλογα με τον τύπο της επιτήρησης, επεξεργάζονται και αναλύονται είτε στο Δορυφορικό Κέντρο της Ε.Ε. (SatCen, για τα χερσαία σύνορα και την προσυνορική εικόνα) είτε από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για την Ασφάλεια στη Θάλασσα (EMSA) που είναι αρμόδιος για την θαλάσσια επιτήρηση.³⁵

Η δορυφορική τεχνολογία καλύπτει σε ικανοποιητικό βαθμό τις επιχειρησιακές απαιτήσεις του FRONTEX, μέσω της Υπηρεσίας Ασφάλειας (Copernicus Border Surveillance Services) του δορυφορικού Προγράμματος Παρατήρησης Γης Copernicus, της Ε.Ε.³⁶ Ο FRONTEX μπορεί και ζητά απεικονίσεις περιοχών στα τουρκικά παράλια που χρησιμοποιούνται για την μεταφορά παράτυπων μεταναστών στην Ελλάδα.

Η ίδια ικανότητα παρέχεται αυτόνομα και δωρεάν στα κράτη μέλη. Βάσει συμφωνίας Ε.Ε. – FRONTEX από το 2015, οι αρμόδιες υπηρεσίες εσωτερικής ασφάλειας των κρατών μελών, μπορούν να ζητούν, μέσω του FRONTEX, δορυφορική κάλυψη των περιοχών ενδιαφέροντός τους. Βασική προϋπόθεση είναι τα αιτήματα αυτά να υποβάλλονται αρμοδίως από το Εθνικό Συντονιστικό Κέντρο.³⁷

---

³⁵ Η ιστοσελίδα του SatCen και της EMSA, διαθέσιμες στα: <https://www.satcen.europa.eu/> , <http://emsa.europa.eu/>

³⁶ Περισσότερες γενικές πληροφορίες για τις υπηρεσίες ασφάλειας του δορυφορικού συστήματος Copernicus βρίσκονται στο <http://www.copernicus.eu/main/security>

³⁷ Τα εθνικά κέντρα συντονισμού παρέχουν στον FRONTEX μέσω του δικτύου EUROSUR πληροφορίες από την εθνική εικόνα της κατάστασης, οι οποίες απαιτούνται για τη δημιουργία και διατήρηση της ευρωπαϊκής εικόνας της κατάστασης και της κοινής προ-συνοριακής εικόνας. Αυτό γίνεται βάσει επεξεργασμένων πληροφοριών. Ο FRONTEX με την σειρά του παρέχει στα εθνικά κέντρα συντονισμού, μέσω του δικτύου επικοινωνίας, απεριόριστη πρόσβαση στην ευρωπαϊκή εικόνα της κατάστασης και στην κοινή προ-συνοριακή εικόνα ομοίως βάσει επεξεργασμένων πληροφοριών.

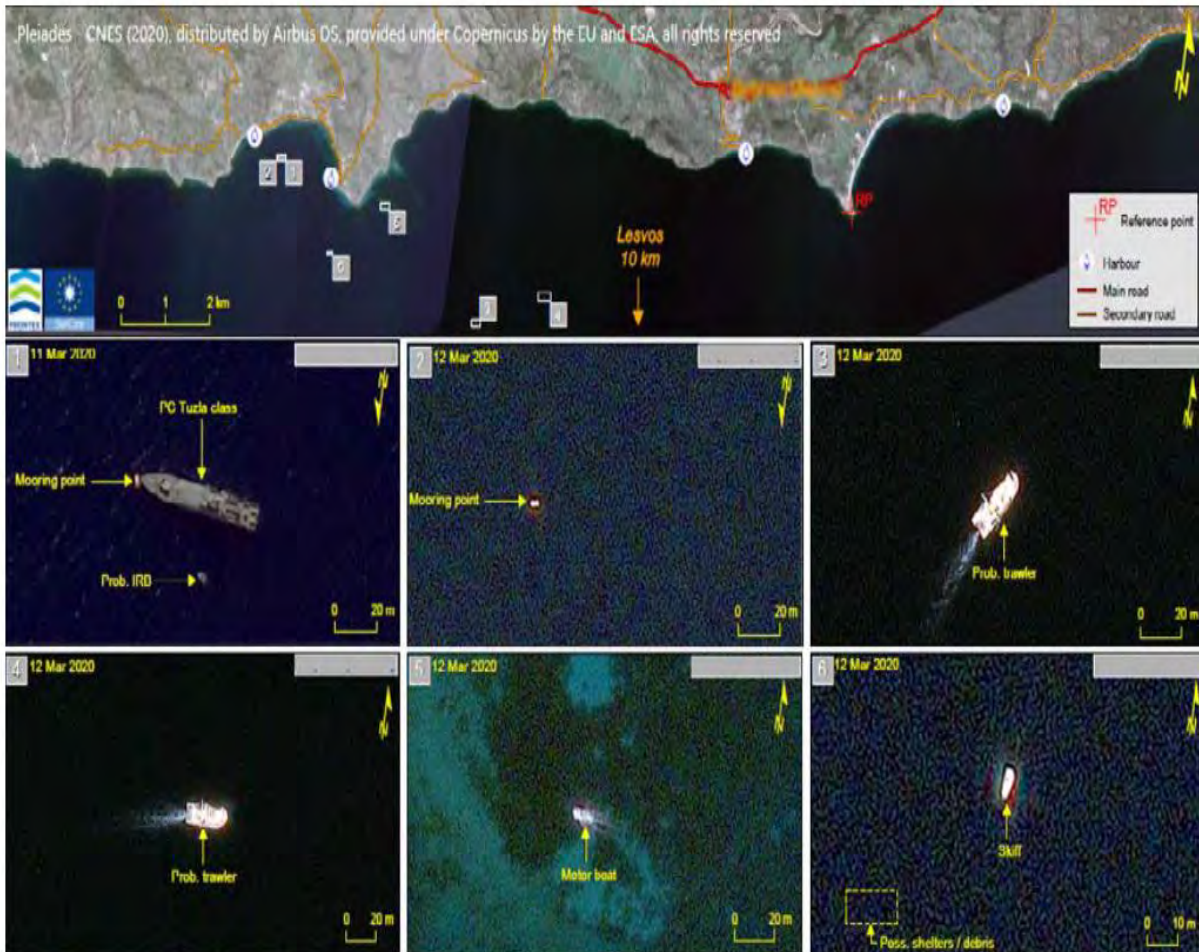
Εικόνα 11: Δορυφορική εικόνα υψηλής ευκρίνειας (30 εκατ.) που εστιάζει από το τουρκικό τμήμα των συνόρων προς το ελληνικό στον Έβρο, όπως δημοσιεύτηκε στις 4 Μαρτίου 2020 από το The New Humanitarian.³⁸

Για την Ελλάδα αυτό είναι το Εθνικό Κέντρο Συντονισμού, που ονομάζεται Εθνικό Συντονιστικό Κέντρο Ελέγχου Συνόρων, Μετανάστευσης και Ασύλου (Ε.Σ.Κ.Ε.Σ.Μ.Α.)³⁹ και αποτελεί αυτοτελή υπηρεσία που υπάγεται απευθείας στον Αν. Υπουργό Προστασίας του Πολίτη. Τα αιτήματα για δορυφορική κάλυψη δύνανται να ετοιμάζονται στα Κέντρα Επιχειρήσεων των ΕΛ.ΑΣ και Λ.Σ-ΕΛ.ΑΚΤ και απλά να προωθούνται μέσω Ε.Σ.Κ.Ε.Σ.Μ.Α.

³⁸ Eric Reidy, Briefing: A manufactured refugee crisis at the Greek-Turkish border, The New Humanitarian (formerly IRIN News), 4 March 2020, https://www.thenewhumanitarian.org/analysis/2020/03/04/refugees-greece-turkey-border?utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_campaign=social

³⁹ Σύμφωνα με το Άρθρο 101 του Ν. 4249/2014,1 «αποτελεί το Εθνικό Κέντρο Συντονισμού, κατά την έννοια του Κανονισμού (Ε.Ε.) αριθμ. 1052/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2013, για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Επιτήρησης των Συνόρων (EUROSUR), το οποίο υλοποιεί το εθνικό σύστημα επιτήρησης των συνόρων και ανταλλάσσει πληροφορίες με τα αντίστοιχα κέντρα των άλλων κρατών-μελών, καθώς και με τον FRONTEX».

Αυτήν την δυνατότητα την έχουν ήδη χρησιμοποιήσει και άλλες χώρες για να έχουν μια εικόνα των ροών προς τα ελληνικά νησιά. Πέραν από την επιχειρησιακή αυτή διάσταση, υπάρχει και μια άλλη, πολιτική. Τα προϊόντα που επεξεργάζονται και επιστρέφουν μέσω του FRONTEX στον αιτούντα (και μέσω του Ε.Σ.Κ.Ε.Σ.Μ.Α. ανάλογα στην ΕΛ.ΑΣ. ή στο Λ.Σ.-ΕΛ.ΑΚΤ) κοινοποιούνται παράλληλα και στις λοιπές 26 χώρες της Ε.Ε.

Εικόνα 12: Παρακολούθηση των ακτών στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. (ανάλυση και ταξινομήσεις πλοίων της περιοχής ενδιαφέροντος απέναντι από την Λέσβο. Εικόνα γαλλικού δορυφόρου Pleiades (ευκρίνειας 70 εκατ.).⁴⁰

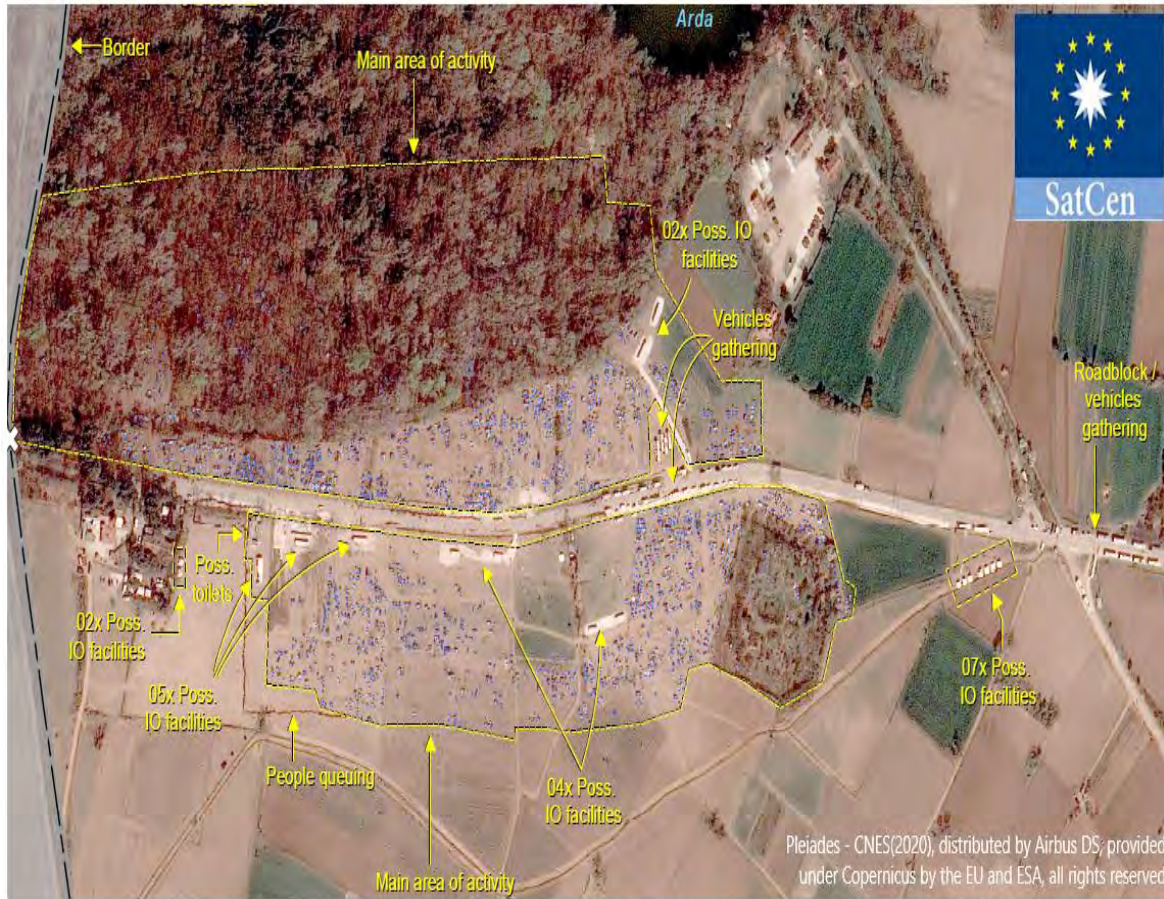
Αυτό έχει ένα διπλό αποτέλεσμα. Πρώτα, οι αρμόδιες Υπηρεσίες της Ε.Ε. επαληθεύουν ότι η Ελλάδα χρησιμοποιεί όλα τα διαθέσιμα μέσα που έχουν τεθεί στην διάθεσή της. Δεύτερον, όλες οι υπόλοιπες χώρες λαμβάνουν ομοίως αντίγραφο των ίδιων προϊόντων. Βλέποντας μία ανάλυση που γίνεται

⁴⁰ SatCen Annual Report 2019, <https://apps.satcen.europa.eu/keydocuments/EU%20SatCen%20Annual%20Report%2020195ea979f2f9d71b083826a79a.pdf>

από έναν Οργανισμό της Ε.Ε., δημιουργείται μια εμπιστοσύνη για την αντικειμενικότητα του αποτελέσματος και μια συναντίληψη, μια κοινή επίγνωση της κατάστασης.

Τέλος χρησιμοποιήθηκε και ο κυβερνοχώρος. Ως απάντηση στις πληροφοριακές επιχειρήσεις παραπληροφόρησης της τουρκικής πλευράς, η Ελλάδα ξεκίνησε την αποστολή μηνυμάτων SMS στα κινητά των προσφύγων και μεταναστών που ήταν κοντά στα ελληνικά σύνορα για να περάσουν στην Ελλάδα από την Τουρκία.

Εικόνα 13: Αναλυμένη Δορυφορική Εικόνα της 22 Μαρτίου 2020 για την προσυνοριακή εικόνα στα ελληνο-τουρκικά σύνορα. Εικόνα γαλλικού δορυφόρου Pleiades (ευκρίνειας 70 εκατ.).⁴¹

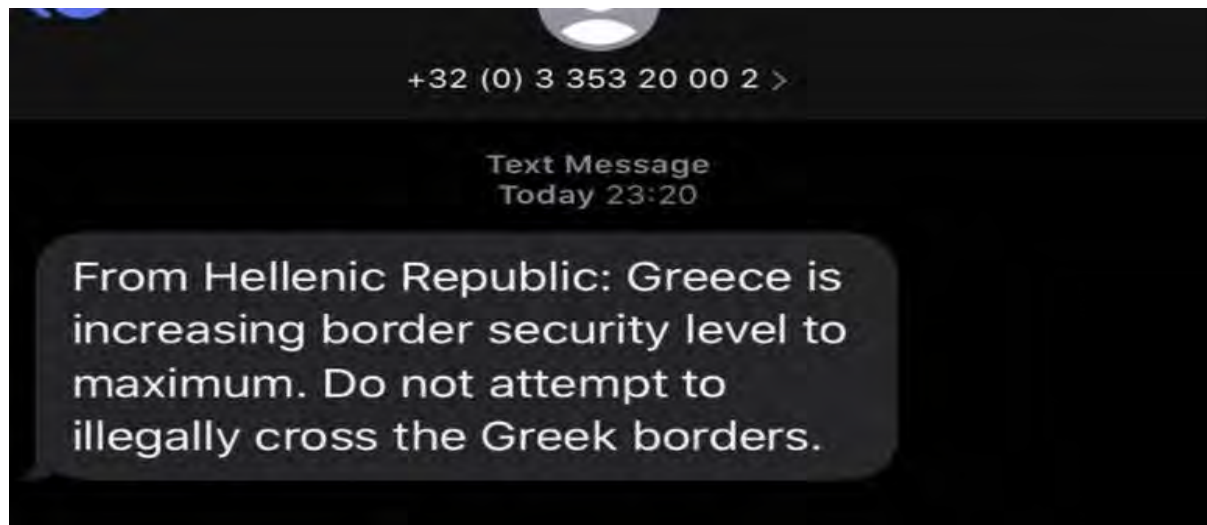
⁴¹ SatCen Annual Report 2019,

<https://apps.satcen.europa.eu/keydocuments/EU%20SatCen%20Annual%20Report%2020195ea979f2f9d71b083826a79a.pdf>

Το μήνυμα έγραφε:

«Από την Ελληνική Δημοκρατία: Η Ελλάδα ενισχύει τα μέτρα ασφαλείας των συνόρων της στο μέγιστο επίπεδο. Μην επιχειρήσετε να περάσετε παράνομα τα σύνορα».⁴²

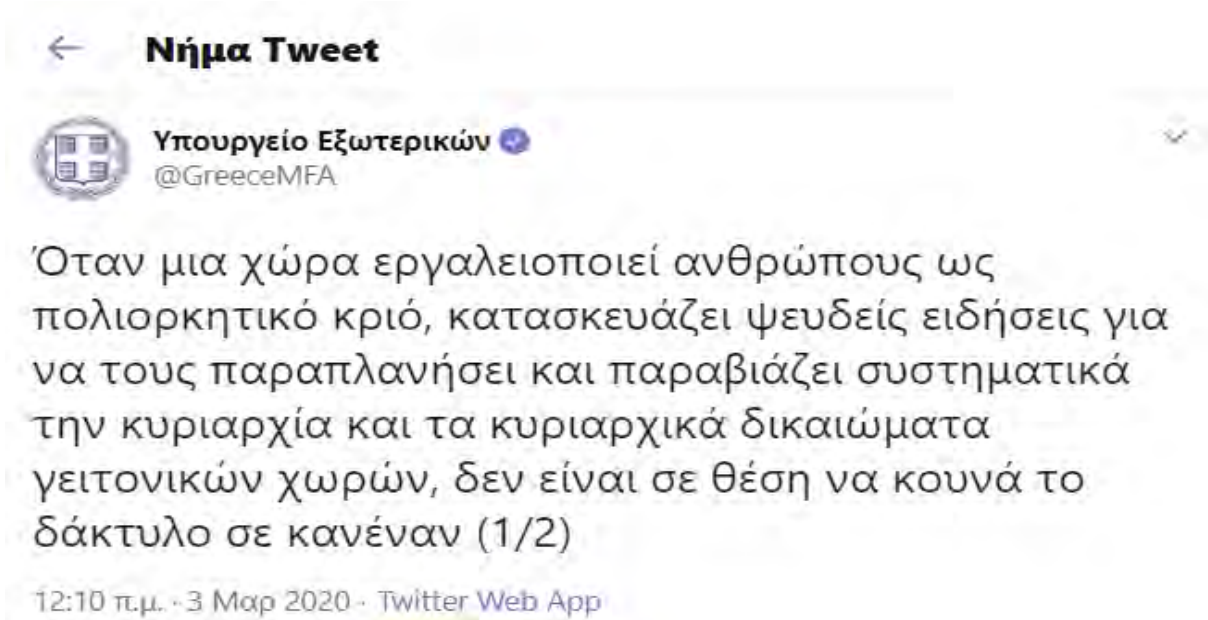

Εικόνα 14: Το SMS που εστάλη από τις ελληνικές αρχές σε όσους βρίσκονταν κοντά στα ελληνοτουρκικά σύνορα.

Φυσικά, η Τουρκική προπαγάνδα δεν μπορούσε να μην αντικρουστεί, όχι μόνο από το Υπουργείο Άμυνας με επανειλημμένες ανακοινώσεις, αλλά και από το Υπουργείο Εξωτερικών. Στις 3 Μαρτίου 2020, το ΥΠΕΞ δημοσίευσε στον λογαριασμό του στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης Twitter, το ακόλουθο μήνυμα:

---

⁴² Το SMS των ελληνικών αρχών προς τους μετανάστες: Μην περνάτε τα σύνορα, Newsroom , CNN Greece, 01 Μαρτίου 2020, <https://www.cnn.gr/news/ellada/story/209511/to-minyma-sms-ton-ellinikon-arxon-pros-toys-metanastes-min-pernate-ta-synora>

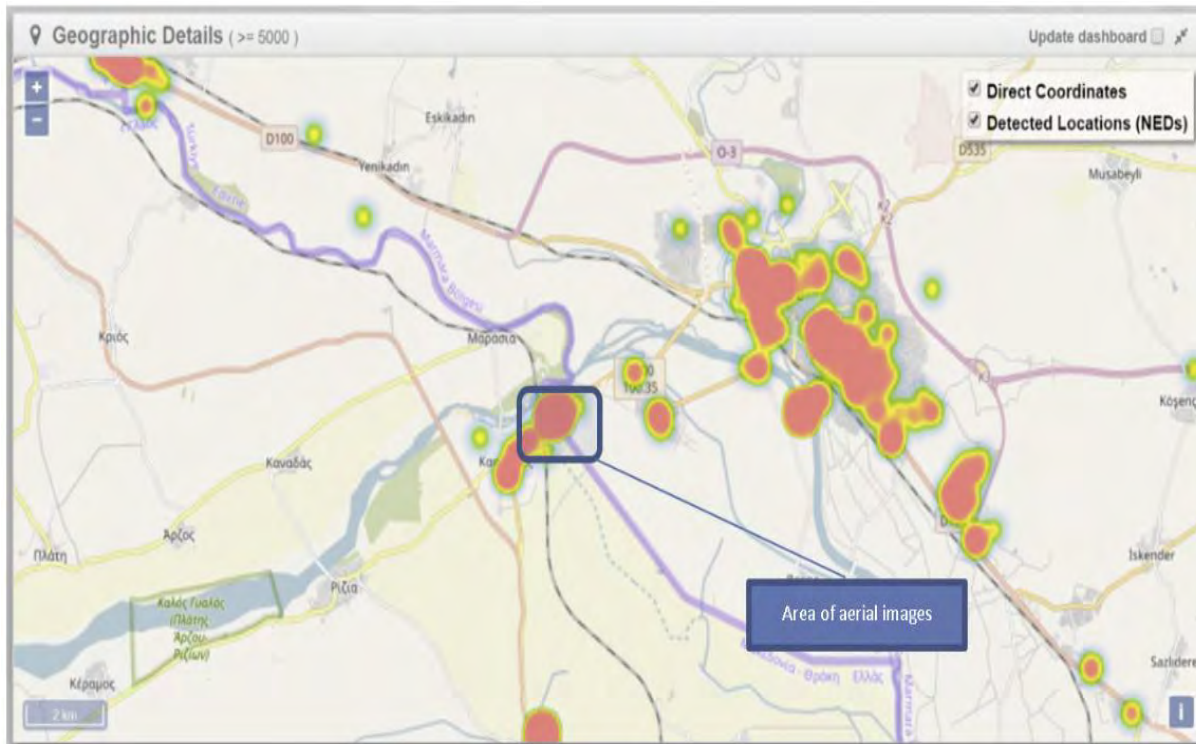

Εικόνα 15: Αντίκρουση της τουρκικής προπαγάνδας από το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών.

Το μήνυμα αυτό, στην αγγλική γλώσσα αναμεταδόθηκε μέσω retweet από εκατοντάδες συνδέσμους που έχει το ΥΠΕΞ τόσο στην ελληνική διασπορά όσο και από έδρες και τμήματα Ελληνικών σπουδών που λειτουργούν σε πανεπιστήμια του εξωτερικού. Η δράση αυτή χαρακτηρίζεται ως πολλαπλασιαστής δυνάμεως, αναδεικνύοντας τον ρόλο της «ήπιας ισχύος» στις διεθνείς σχέσεις.

Στον ίδιο τομέα, κατεγράφη ο συντονισμός μεταξύ του πλήθους των μεταναστών μέσω μηνυμάτων με μια σειρά εφαρμογών – μέσων κοινωνικής δικτύωσης, όπως είχε συμβεί και παλαιότερα στις εξεγέρσεις στην Αίγυπτο, στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης.

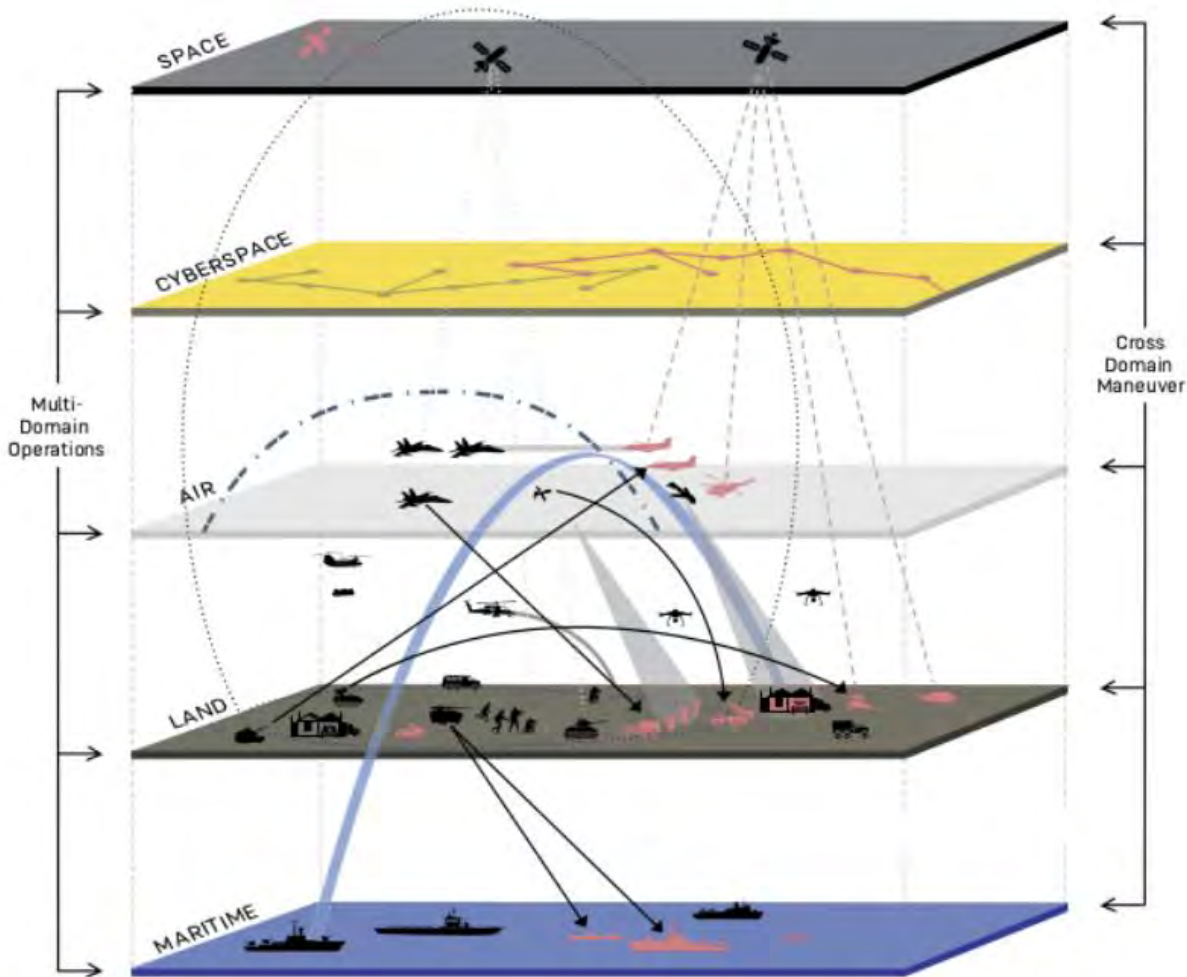
Η δυνατότητα καταγραφής, εντοπισμού εκπομπών και ανάλυσης από ανοικτές πηγές έχει αναδειχθεί δημόσια τα τελευταία χρόνια. Ενδεικτικά για την περίπτωση του Έβρου δημοσιεύτηκε σχετική Μελέτη που έχει παραχθεί από ιδιωτική εταιρεία του εξωτερικού, Ο παρακάτω «χάρτης θερμότητας» παρέχει πληροφορίες σχετικά με τις τοποθεσίες που σχετίζονταν με tweets που είχαν στείλει από τα κινητά τους τηλέφωνα οι παράτυποι μετανάστες. Αυτές υπολογίζονταν από τις συντεταγμένες που συνόδευαν το μήνυμα (αν βέβαια η επιλογή χρήσης του αμερικανικού δορυφορικού συστήματος GPS ήταν ενεργοποιημένη) ή από το όνομα των τοποθεσιών που εντοπίζονταν στο κείμενο.

Εικόνα 16: Αξιοποίηση ανοικτών πηγών (πληροφορίες από τηλεόραση, ραδιόφωνο, διαδίκτυο και Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης) για επίγνωση κατάστασης στα ελληνοτουρκικά σύνορα στον Έβρο (1-16/3/2020).⁴³

Συνεπώς αυτές οι κοινές και συνδυασμένες επιχειρήσεις όλων των εμπλεκόμενων ελληνικών φορέων (με την συνδρομή του FRONTEX) χρησιμοποίησαν πηγές πληροφόρησης και από τους πέντε (5) επιχειρησιακούς τομείς, την θάλασσα, την ξηρά, τον αέρα, το Διάστημα και τον κυβερνοχώρο (ο τελευταίος σε αντίθεση με τους άλλους φυσικούς χώρους είναι εικονικός και διαπερνά όλους τους προηγούμενους). Μια γενική απεικόνιση της ιδέας των πέντε επιχειρησιακών τομέων απεικονίζεται στο παρακάτω γράφημα.

⁴³ Όσο μεγαλύτερη είναι η περιοχή και όσο πιο έντονο είναι το κόκκινο χρώμα, τόσο υψηλότερη ήταν πυκνότητα των δημοσιεύσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Greek-Turkish border in March 2020 – Media Mining System for Migration Monitoring, Press Releases, Sail Labs Media, March 19, 2020, <https://www.sail-labs.com/2020/03/19/greek-turkish-border-in-march-2020-media-mining-system-for-migration-monitoring/>

Εικόνα 17: Καλλιτεχνική Απεικόνιση των πέντε (5) τομέων στις Επιχειρήσεις Πολλαπλών Τομέων.

Θα μπορούσε λοιπόν να θεωρηθεί ότι η διαχείριση της κρίσης του Έβρου είναι μια πρωτόλεια προσέγγιση της σύγχρονης αντίληψης για την μορφή Επιχειρήσεων Πολλαπλών Τομέων (Multi-Domain Operations, MDO).⁴⁴ Μάλιστα και το NATO έχει υιοθετήσει την ίδια αντίληψη των ανωτέρω

⁴⁴ Ο όρος MDO έχει πρωτοπαρουσιαστεί την τελευταία εικοσαετία, καθώς αρκετές ένοπλες δυνάμεις, με πρωτοπόρες αυτές των ΗΠΑ, έχουν υπερβεί την αρχική προσέγγισή τους στις επιχειρήσεις που διεξάγονται στους αναγνωρισμένους επιχειρησιακούς τομείς (της ξηράς της θάλασσας, και αέρα) και έχουν προσθέσει σε αυτούς τους τομείς του Κυβερνοχώρου και του Διαστήματος. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/concepts/cross_domain_planning_guide.pdf?ver=2017-12-28-161956-230. Ο όρος είναι αρκετά νέος και αν και χρησιμοποιείται συχνά, δεν έχει ακόμη καθοριστεί από τα περισσότερα κράτη και από το NATO. Heiner Grest, Henry Heren, What is a Multi-Domain Operation?, Joint Air & Space Power Conference 2019, 8-10 October 2019. <https://www.japcc.org/what-is-a-multi-domain-operation/>.

τομέων με την πρόσφατη ανάδειξη και του Διαστήματος ως του νέου πέμπτου επιχειρησιακού τομέα, πέραν του αέρα, της ξηράς, της θάλασσας και του κυβερνοχώρου.⁴⁵

Από την άλλη πλευρά, στην υπό εξέταση κρίση, εκτιμάται ότι η Τουρκία ομοιοτρόπως έκανε χρήση όλων των προαναφερόμενων τομέων.

Στην ξηρά και θάλασσα, η άλλη πλευρά αξιοποίησε τα αντίστοιχα επίγεια και θαλάσσια μέσα επιτήρησης. Στην ξηρά μάλιστα φαίνεται να έγινε προσπάθεια παρέμβασης και στα μέσα διανομής των πληροφοριών. Σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες «υπηρεσίες της γειτονικής χώρας επιχείρησαν και προσωρινά κατάφεραν να νεκρώσουν τις επικοινωνίες των Ελλήνων αστυνομικών, που περιπολούν κατά μήκος της συνοριακής γραμμής», προσπαθώντας να διακόψουν την βασικότερη λειτουργία σε κάθε αποστολή και επιχείρηση, αυτής της Διοίκησης και Ελέγχου.⁴⁶ Η πρώτη μεγάλης εκτάσεως, οργανωμένη τουρκική επίθεση ηλεκτρονικού πολέμου που αναδύθηκε δημόσια, απασχολεί προφανώς τουλάχιστον την ΕΛ.ΑΣ. και αναμένονται διορθωτικά μέτρα.

Σε ότι αφορά στον αέρα, κατεγράφησαν επανειλημμένες πτήσεις επιτήρησης μη επανδρωμένων αεροσκαφών των Τούρκων σε όλο το μήκος των Ελληνοτουρκικών συνόρων. Μάλιστα, τουρκικό drone κατέπεσε επί ελληνικού εδάφους στον Έβρο. Κάποια από αυτά, έχουν την ικανότητα να ελέγχονται μέσω των τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων Türksat.⁴⁷

Σε ότι αφορά στον κυβερνοχώρο, κατεγράφη ευρεία χρήση του. Η τουρκική πλευρά προέβη σε πληροφοριακές επιχειρήσεις στα μέσα ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης με στόχο την παραπληροφόρηση (πχ για νεκρούς, για πυροβολισμούς).⁴⁸ Προφανώς και αυτή η μορφή «πολέμου» αντιμετώπιστηκε. Σημειώνεται όμως ότι η προπαγάνδα διαχύθηκε σε μεγάλα διεθνή μέσα και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού.⁴⁹

Τεχνικά, είναι επίσης δυνατή και η τοπική χρήση κινητού σταθμού λήψης ικανό για τοπικό προγραμματισμό και λήψη δορυφορικών εικόνων των Gökürk, για λόγους τακτικής υποστήριξης θεάτρων επιχειρήσεων, εφόσον βέβαια κρινόταν ότι η κρίση στον Έβρο παρουσίαζε μεγαλύτερο

Πολυχρόνης Ναλμπάντης, Πολυχωρική Μάχη: Μια νέα επιχειρησιακή έννοια για τις Ελληνικές Χερσαίες Δυνάμεις, 2ο Συνέδριο Χερσαίων Δυνάμεων, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, 2018, <http://www.idis.gr/?p=4990>, https://i-sda.eu/wp-content/uploads/2019/07/polychoriki_maxi.pdf

⁴⁵ Παράγραφος 6 της Δήλωσης του Λονδίνου Εκδόθηκε από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων που συμμετείχαν στη συνάντηση του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου στο Λονδίνο στις 3-4 Δεκεμβρίου 2019, NATO, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm

⁴⁶ Γιάννης Σουλιώτης, Βασίλης Νέδος, Ηλεκτρονικός πόλεμος στον Έβρο από την Τουρκία, Καθημερινή, 20.03.2020, <https://www.kathimerini.gr/1069982/article/epikairothta/politikh/hlektronikos-polemos-ston-evro-apo-thn-toyrkia>

⁴⁷ Aiming high: Turkey's aerospace ambitions make progress, IHS Jane's Defence Weekly, 2017, http://www.janes.com/images/assets/479/69479/Aiming_high_Turkeys_aerospace_ambitions_make_progress.pdf

⁴⁸ Έχει εκτιμηθεί ότι η τουρκική MIT, δύναται να επιβάλλει κατευθυνόμενο περιεχόμενο σε κάθε μορφή επικοινωνίας με κάθε μέσο, του διαδικτύου συμπεριλαμβανομένου. Μάνος Ηλιάδης, Υπό τον έλεγχο της MIT το διαδίκτυο - Infognomon Politics, 25 Ιουνίου 2013, https://infognomonpolitics.gr/2013/06/blog-post_1530/

⁴⁹ Syrian migrants trying to reach Greece from Turkey find their dreams evaporating as border guards push them back], The Washington Post, March 3, 2020. Στο άρθρο υποστηρίζεται ότι κυκλοφορεί βίντεο που δείχνει έναν Σύριο να υποκύπτει στα πυρά που εξαπέλυσε η ελληνική αστυνομία. https://www.washingtonpost.com/world/turkey-greece-migrants-refugees/2020/03/02/c74ba9f8-5c8e-11ea-ac50-18701e14e06d_story.html

ενδιαφέρον από τις άλλες εμπλοκές της Τουρκίας την ίδια περίοδο στην Συρία. Τέλος χρησιμοποιήθηκε και το Εξωατμοσφαιρικό Διάστημα. Χωρίς αμφιβολία η περιοχή σαρωνόταν από τους δύο τουρκικούς δορυφόρους παρατήρησης γης Göktürk 1 και 2 με την κοινή χρήση των οποίων θα μπορούσε η επανεπίσκεψη τους για την περιοχή του Έβρου να είναι ημερήσια.⁵⁰ Οι εικόνες τους συλλέγονται και αναλύονται στον επίγειο σταθμό λήψης στην Άγκυρα, ενώ τα αποτελέσματά τους, δύνανται να αναμεταδίδονται μέσω των τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων Turksat στα αρμόδια κέντρα επιχειρήσεων.

5. Οι Προκλήσεις της Ολοκληρωμένης Δράσης

Το θέμα της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων αναφορικά με τον έλεγχο των συνόρων, απασχολεί ιδιαίτερα τις Ένοπλες Δυνάμεις και τα Σώματα Ασφαλείας σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο και σημαντικό. Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του Επιτρόπου Μετανάστευσης, Εσωτερικών Υποθέσεων και Ιθαγένειας, το 2017: «Η αξία των πληροφοριών ασφαλείας μεγιστοποιείται όταν τα συστήματά μας «συνομιλούν» μεταξύ τους. Τα περίπλοκα και κατακερματισμένα συστήματα που διαθέτουμε σήμερα μας καθιστούν ευάλωτους. Οι υπεύθυνοι επιβολής του νόμου δεν έχουν πάντα στη διάθεσή τους τις εφαρμόσιμες πληροφορίες που χρειάζονται».⁵¹

Η κρίση του Έβρου επέβαλλε να συνεργαστούν, σε πραγματικό επιχειρησιακό περιβάλλον και στον ίδιο χώρο, Σώματα Ασφαλείας και Κλάδοι των ΕΔ που ανήκουν σε διαφορετικά Υπουργεία, μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα. Οι φορείς αυτοί έχουν διαφορετική προέλευση, κουλτούρα, ορολογία, αρμοδιότητες και ξεχωριστά μέσα συλλογής και διανομής πληροφοριών.

Διεθνώς, έχει αναγνωριστεί ότι η κύρια πρόκληση που ανακύπτει σε καταστάσεις σαν και αυτές, είναι ο τρόπος της έγκαιρης, λειτουργικής και αποτελεσματικής διασύνδεσης των συστημάτων των εμπλεκόμενων κάθε φορά οργανισμών. Αυτή η πρόκληση σχετίζεται κυρίως με την διαλειτουργικότητα μεταξύ των εμπλεκόμενων Αρχών.⁵² Τέτοια ζητήματα επιλύονται από την περίοδο της ειρήνης, μέσα από συνδυασμένες ασκήσεις, παίγνια και επακόλουθη πολύωρη σχεδίαση διορθωτικών μέτρων βάσει των διδαγμάτων από αυτές. Η συνεργασία, προάγει μεταξύ άλλων και την εμπιστοσύνη μεταξύ των οργανισμών και υπηρεσιών.

Στην Ελλάδα, Σώματα Ασφαλείας και Ένοπλες Δυνάμεις είχαν συνεργαστεί στενά τα τελευταία χρόνια. Τίποτε όμως δεν μπορεί να υποκαταστήσει την πρόκληση της πραγματικότητας, αυτής της διεξαγωγής αποτελεσματικών κοινών και συνδυασμένων επιχειρήσεων, όπως στην εξεταζόμενη κρίση. Η διαχείριση

⁵⁰ Αλέξανδρος Κολοβός Αξιολογώντας την Τουρκική Πολιτική Διαστήματος: Αποτελέσματα και Επιπτώσεις, Ινστιτούτο Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Αμυντικών Αναλύσεων-ΙΔΕΑΑ, Κείμενο Εργασίας Νο. 1/17-18, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Ιανουάριος 2018 <http://idea.uom.gr/wp-content/uploads/2018/01/Αλέξανδρος-Κολοβός.pdf>

⁵¹ Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο για την Ασφάλεια: Η Επιτροπή καθορίζει νέα προσέγγιση για τη διαλειτουργικότητα των συστημάτων πληροφοριών, Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο Τύπου, Στρασβούργο, 16 Μαΐου 2017, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_17_1303

⁵² National Research Council 1999. Realizing the Potential of C4I: Fundamental Challenges. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/6457>.

της κρίσης στον Έβρο έχει αξιολογηθεί και έχουν ήδη εξαχθεί διδάγματα, ως προς τις άμεσες επιλογές για την βελτίωση των δυνατοτήτων διαχείρισης τέτοιων τύπου κρίσεων.⁵³

Η απαίτηση για διαλειτουργικότητα δεν περιορίζεται μόνο στα τεχνικά μέσα επιτήρησης, στα συστήματα ανταλλαγής πληροφοριών των εμπλεκόμενων αρχών και στη συνένωση λειτουργιών, αλλά και στις οργανωτικές δομές τους. Έχουν ήδη δημιουργηθεί υπηρεσιακές νέες δομές, χαρακτηριστικά στο ΓΕΕΘΑ συγκροτήθηκε Κεντρικό Συντονιστικό Όργανο Διαχείρισης Προσφυγικής Κρίσης.⁵⁴ Επ' αυτών άλλωστε έχουν δημοσιευτεί στον Τύπο αναλύσεις ειδικών για την ανάγκη συγκρότησης δομών και οργάνωσης,⁵⁵ προκειμένου να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη του πολιτικοστρατιωτικού συντονισμού.

Η ανάγκη υλοποίησης ενός ολοκληρωμένου σχεδίου, (αφού η κρίση στον Έβρο εκτιμάται ότι δεν θα είναι η μόνη),⁵⁶ απαιτεί την συνένωση ορισμένων λειτουργιών των εμπλεκόμενων αρχών. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα συνένωσης λειτουργιών έχει ήδη υλοποιηθεί από το Υπουργείο Άμυνας: Έχει συνενώσει από τον καιρό της ειρήνης τα Κέντρα Επιχειρήσεων των τριών Γενικών Επιτελείων στο Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων (ΕΘΚΕΠΙΧ) του ΓΕΕΘΑ, προκειμένου να υπάρχει ένα αξιόπιστο διακλαδικό Σύστημα Διοίκησης και Ελέγχου των επιχειρήσεων.

Προφανώς στο ίδιο πνεύμα μία δυνατή επιλογή θα ήταν ένα ολοκληρωμένο περιφερειακό Κέντρο Επιχειρήσεων, ενιαίο για τα Σώματα Ασφαλείας και τις Ένοπλες Δυνάμεις κοντά στις περιοχές κινδύνου για να μπορεί να αντιμετωπίσει αντίστοιχα συμβάντα που σχετίζονται με το μεταναστευτικό-προσφυγικό. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι για να γίνει κάτι τέτοιο, απαιτείται κοινή κουλτούρα των εμπλεκόμενων. Οι ειδικότερες πτυχές των θεμάτων αυτών αναλύονται στην συνέχεια.

5.1 Η Διαλειτουργικότητα

Η αποτελεσματικότητα των πολιτικοστρατιωτικών δράσεων εξαρτάται από αρκετούς παράγοντες, ένας εκ των οποίων είναι και η διαλειτουργικότητα. Η τελευταία θεωρείται ζωτικός παράγων για την διασφάλιση της επιτυχίας σε κοινές και συνδυασμένες επιχειρήσεις.⁵⁷ Αυτή περιγράφεται ως, η ικανότητα διαφορετικών οργανισμών και συστημάτων να ανταλλάσσουν και να συνεκμεταλλεύονται πληροφορίες σε πραγματικό χρόνο (real time) και ασύγχρονα, χωρίς την επανειλημμένη παρέμβαση του χειριστή, ώστε να επιτυγχάνεται ένα συνεκτικό αποτέλεσμα.

---

⁵³ Το Ισραήλ εκμισθώνει μη επανδρωμένα αεροσκάφη στην Ελλάδα, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 6 Μαΐου 2020, <https://www.kathimerini.gr/1076956/article/epikairothta/kosmos/to-israhl-ekmis8wnei-mh-epandrwmena-aeroskafh-sthn-ellada>

⁵⁴ <https://doureios.com/eniaios-foreas-epitirisis-synoron-kai-apotreptika-empodia-ston-evro/>

⁵⁵ Μιχάλης Κωσταράκος: Χρειαζόμαστε άμεσα νέα ελληνική συνοριοφυλακή, Facebook, 31 Μαρτίου 2020. Παναγιώτης Γκαρτζονίκας, Μεταναστευτικό: Μετά τον Έβρο επιβάλλεται στρατιωτική διαχείριση, SLPress, 3 Απριλίου 2020, <https://slpress.gr/ethnika/metanasteytiko-meta-ton-evro-epivalletai-stratiotiki-diacheirisi/>

⁵⁶ Η Γερμανική εφημερίδα WELT αναφέρεται σε εσωτερική, εμπιστευτική έκθεση του Frontex Situation Center με ημερομηνία 5 Μαΐου 2020, βάσει της οποίας ο Οργανισμός αναμένει μια νέα εισροή μεταναστών στα ελληνοτουρκικά σύνορα. WELT, 8 Μαΐου 2020. <https://www.welt.de/politik/ausland/article207828019/Tuerkei-Frontex-erwartet-neuen-Andrang-von-Migranten-an-griechischer-Grenze.html>

⁵⁷ Ashton B. Carter & John P. White, Keeping the Edge. Managing Defense for the Future, Preventive Defense Project, A research collaboration of the Kennedy School of Government Harvard University and Stanford University, 2000.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η απαίτηση για διαλειτουργικότητα είναι περισσότερο επίκαιρη από ποτέ, καθώς οι κρίσεις τύπου Έβρου δεν αναμένεται να τερματιστούν. Όπως δήλωσε ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας «έχουν παρατηρηθεί μαζικές μετακινήσεις μεταναστών στα παράλια της Μικράς Ασίας υπό τη συνοδεία της τουρκικής στρατοχωροφυλακής και αστυνομίας, ενώ, στην επιχείρηση συμμετέχει και η τουρκική αεροπορία».⁵⁸ Στις 29 Απριλίου 2020, ο ΥΕΘΑ ομοίως δήλωσε: «Για το μεταναστευτικό δεν άλλαξε κάτι, ο συναγερμός παραμένει. Εκτιμούμε ότι όσο βελτιώνεται ο καιρός, τόσο θα εντείνονται οι απόπειρες εισροής μεταναστών στα νερά μας και ακολούθως στα εδάφη μας».⁵⁹ Είναι ενδεικτικό ότι μετά το τέλος της εξεταζόμενης κρίσης, οι τουρκικές υπερπητήσεις έχουν πολλαπλασιαστεί, ενώ συχνά συμβάντα γίνονται και στην θάλασσα.

Συνεπώς η εκτίμηση είναι ότι πρόκειται περί μίας διαρκούς πρόκλησης, που αναμένεται να εκδηλωθεί σε τόπο και χρόνο επιλογής της Τουρκίας. Άλλωστε η απειλή της γειτονικής χώρας είναι πάγια και οι τουρκικές προκλήσεις αποτελούν δομικό στοιχείο της τουρκικής πολιτικής. Απλά, φαίνεται ότι ο χαρακτήρας της δεν είναι πλέον καθαρά στρατιωτικός, αλλά εκμεταλλεύεται θέματα όπως το προσφυγικό – μεταναστευτικό. Προκλήσεις όπως του Έβρου, θα μπορούσαν να κλιμακωθούν με τελική κατάληξη ένα θερμό επεισόδιο με απρόβλεπτες συνέπειες.

Στην υπόψη κρίση είχαμε δύο κύριους δρώντες που επιχειρούσαν στον ίδιο χώρο, τα Σώματα Ασφαλείας και τις Ένοπλες Δυνάμεις. Μία πραγματικότητα που πρέπει να αντιμετωπιστεί, είναι το γεγονός των διαφορετικών τύπων των μέσων που διαθέτουν οι εμπλεκόμενοι φορείς. Προκειμένου να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη του πολιτικοστρατιωτικού συντονισμού, απαιτείται η ενίσχυση της διαλειτουργικότητας σε επίπεδο πληροφοριών.

Όπως είναι γνωστό, οι πληροφορίες σχετίζονται με τη λήψη αποφάσεων παρέχοντας στη μία πλευρά αποφασιστικό πλεονέκτημα έναντι της άλλης (έγκαιρη προειδοποίηση σε ενδεχόμενη εχθρική ενέργεια και συνακόλουθα, αντίδρασης). Όμως, σχεδόν ποτέ, δεν υπάρχει πλήρης πληροφόρηση, συνεπώς σημαντικές αποφάσεις λαμβάνονται στη βάση ατελούς πληροφόρησης. Για να λυθεί αυτό το πρόβλημα έχει δοθεί έμφαση στην «επίμονη επιτήρηση», που αναφέρεται στην ανάγκη παράλληλης χρήσης πολλαπλών μέσων επιτήρησης (multi-INT).

Η «Επίμονη Επιτήρηση» καταγράφεται ως μία κύρια προϋπόθεση για την κάλυψη δομικών επιχειρησιακών απαιτήσεων, όπως η επίγνωση κατάστασης και η κοινή επιχειρησιακή εικόνα, που επιτρέπουν έγκαιρη προειδοποίηση και ταχεία αντίδραση.⁶⁰ Σημειώνεται ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικότερα στην Παγκόσμια Στρατηγική στην Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας, ο όρος αυτός αναφέρεται ως «μόνιμη παρατήρηση γης».⁶¹

⁵⁸ <https://www.kathimerini.gr/1073754/article/epikairothta/politikh/epikindyna-paixnidia-me-yperpthseis-kai-fonto-ton-korwnoio>

⁵⁹ <https://hellasjournal.com/2020/04/panagiotopoulos-ston-ertogan-emis-tha-imaste-panta-eki-na-anagorizoume-na-anachetizoume-na-apotrepoume/>

⁶⁰ Αλέξανδρος Κολοβός, Συλλέγοντας Πληροφορίες στην Εποχή της «Επίμονης Επιτήρησης», Πρακτικά Α' Συνεδρίου Αεροπορικής Ισχύος, Μαθαίνοντας από το παρελθόν και ενδυναμώνοντας το μέλλον, Σύνδεσμος Αποφοίτων Σχολής Ικάρων (Σ.Α.Σ.Ι.), ΛΑΕΔ, 28 Νοεμβρίου 2019. https://www.ikaros.net.gr/wp-content/uploads/2020/03/ΣΑΣΙ_1_Αεροπορικό_Συνέδριο.pdf

⁶¹ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, European External Action Service, June 2016, http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf, p. 45 .

Η πληροφόρηση αποτελεί κομβικό χαρακτηριστικό των πολιτικοστρατιωτικών συνεργειών, που υλοποιούνται με Επιχειρήσεις Πολλαπλών Τομέων. Σε αυτές απαιτείται η κοινή επίγνωση της κατάστασης και η κοινή επιχειρησιακή εικόνα,⁶² προκειμένου να υπάρχει συναντίληψη ανάμεσα σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη. Η πληροφόρηση όμως προϋποθέτει να έχει γίνει με ολοκληρωμένο τρόπο σε όλα τα στάδια του Κύκλου των Πληροφοριών (συλλογή, ανάλυση των δεδομένων και η διανομή των προϊόντων).

Ο Κύκλος Πληροφοριών είναι συνεχής. Κατά την επεξεργασία των διαθέσιμων δεδομένων, συλλέγονται νέα και το προσωπικό πληροφοριών κατευθύνει την προσπάθεια συλλογής με βάση τις νέες απαιτήσεις.

Εικόνα 18: Τα Βασικά στάδια του Κύκλου Πληροφοριών.⁶³

⁶² Commander's Handbook for Persistent Surveillance, U. S. Joint Forces Command, Version 1.0 Joint Warfighting Center Joint Doctrine Support Division Suffolk, Virginia 20 June 2011, https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pams_hands_surveillance_hbk.pdf.

⁶³ Αλέξανδρος Κολοβός, «Αποφάσεις από το Διάστημα: Πληροφορίες και Δορυφορική Τεχνολογία», (Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα 10/2019).

5.1.1 Συλλογή

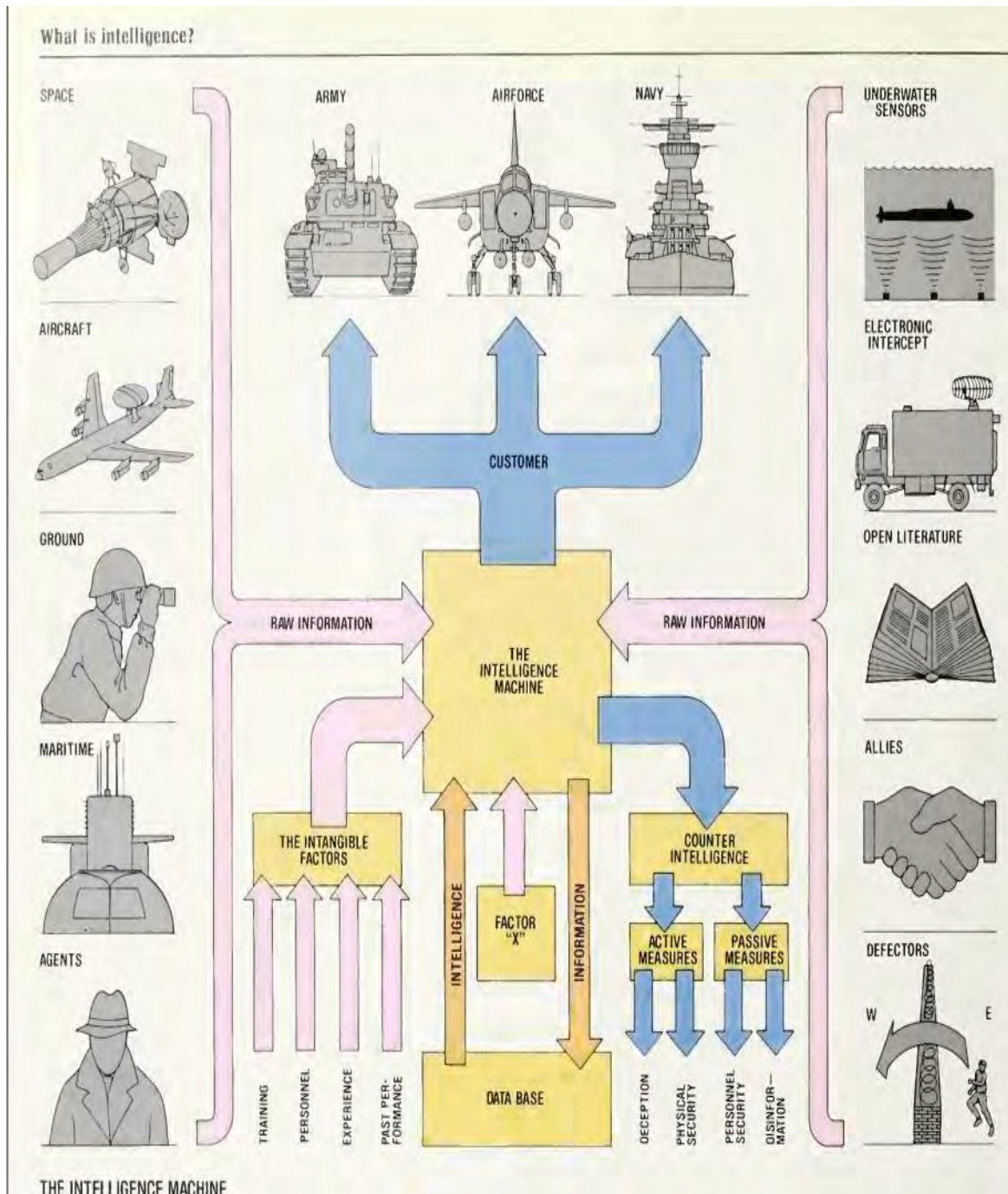
Σε εθνικό επίπεδο υπάρχουν πολλά διαφορετικά συστήματα που αποτελούν πηγή πληροφόρησης για τα Σώματα Ασφαλείας, τις ΕΔ, ή τις λοιπές αρμόδιες υπηρεσίες. Τα υπόψη μέσα, έχουν σχεδιαστεί για να καλύπτουν τις επιχειρησιακές ανάγκες του Σώματος ή Όπλου το οποίο υπηρετούν και δεν είναι κατ' ανάγκη προσαρμοσμένα να είναι διαλειτουργικά σε κοινές και συνδυασμένες επιχειρήσεις που επιβάλλει η νέα προσέγγιση της «ολοκληρωμένης δράσης».

Η κατάσταση αυτή δεν απέχει πολύ από την διεθνή πρακτική: Παραδοσιακά, η επένδυση σε συστήματα πληροφόρησης εστιάζει περισσότερο στην προμήθεια των ίδιων των συστημάτων συλλογής, δηλαδή στο υλικό, που αποτελεί την θεατή πλευρά των συστημάτων πληροφοριών, παρά στην διαλειτουργικότητα μεταξύ τους. Κάποια δεν είναι τόσο ολοκληρωμένα, αφού δεν σχεδιάστηκαν να λειτουργήσουν με άλλα συστήματα. Έτσι, βρίσκονται σε εξέλιξη πολλές προσπάθειες που στοχεύουν στην παροχή διορθωτικών μέτρων που θα επιτρέψουν σε διάφορα μέσα να ανταλλάσσουν ζωτικά δεδομένα.

Η αποτελεσματική διαχείριση του ελέγχου των συνόρων προϋποθέτει τη δυνατότητα συλλογής παντός τύπου δεδομένων των τοπικών και εθνικών συστημάτων επιτήρησης και τη συγκέντρωση των επιβεβαιωμένων πληροφοριών, σε κεντρική βάση δεδομένων, προκειμένου να υπάρξει μια κοινή και ολοκληρωμένη εικόνα που πρέπει να επιμοιράζεται μεταξύ των σχετικών εμπλεκόμενων Αρχών.

Στην ακόλουθη απεικόνιση φαίνονται τα κυριότερα μέσα που συλλέγουν πρωτογενή δεδομένα, που μετά από επεξεργασία, ανάλυση, συγχώνευσή και διανομή τους, πρέπει να παράσχουν επιβεβαιωμένες πληροφορίες τόσο στους λήπτες αποφάσεων, όσο και στους τελικούς χρήστες, (στην περίπτωση μας Σώματα Ασφαλείας και Ένοπλες Δυνάμεις).

Εικόνα 19: Η «Μηχανή» Πληροφόρησης.⁶⁴

⁶⁴ Ray S. Cline, The Intelligence War, Salamander Books (1983).

Στην υπό εξέταση κρίση, η πολιτικοστρατιωτική συνεργασία, σε εκτέλεση της απόφασης του ΚΥΣΕΑ, επέτρεψε στα εμπλεκόμενα μέρη να αποκτήσουν καλύτερη γνώση των αναγκών διαλειτουργικότητας μεταξύ των χρηστών, λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου περιβάλλοντος στο οποίο λειτούργησαν τα μέσα τους.

Στον Έβρο, η επιτήρηση για συλλογή πληροφοριών έγινε με μεγαλύτερη συχνότητα περιπολιών, επίγειων μέσων και εναέριων πτήσεων. Η περιοχή είναι επίπεδη και δεν υπάρχει θέμα ορογραφικού που να περιορίζει την ορατότητα για χιλιόμετρα ή που να προκαλεί προβλήματα στις επικοινωνίες. Τα ήπια χαρακτηριστικά του εδάφους που υπόκειται σε επιτήρηση, επιτρέπουν συλλογή πληροφοριών και από ένα σταθερό αυτοματοποιημένο σύστημα παρακολούθησης. Επιπροσθέτως, η μορφολογία του εδάφους επιτρέπει την κατόπτευση της προ-συνοριακής εικόνας.⁶⁵

Αυτό, όμως, πιθανολογείται ότι μπορεί να μην συμβαίνει σε άλλες περιοχές με έντονα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά. Εκεί, τα θέματα επιτήρησης ενδέχεται να είναι πιο δύσκολα, ειδικά δε, η καταγραφή προσυνοριακής εικόνας. Κύρια μέσα καταγραφής σε δυσκολότερες περιοχές, είναι τα Μη Επανδρωμένα Εναέρια Συστήματα (UAS) και τα δορυφορικά μέσα.

Όμως, τα εναέρια μέσα περιορίζονται από τα σύνορα και δεν μπορούν να ξεπεράσουν την «άρνηση της επικράτειας», ούτε μπορούν να πετάξουν πάνω από ένα γειτονικό κράτος σε καιρό ειρήνης, ούτε να «δουν» μέσα στην επικράτεια του αντιπάλου. Αυτό τα κάνει πολιτικά ευαίσθητα. Και στις περιπτώσεις που αυτό επιχειρηθεί, πρέπει να συνεκτιμάται πάντοτε εάν η πληροφόρηση που αποκτάται, αξίζει σε σχέση με την ένταση που μπορεί να προκληθεί σε περίπτωση ατυχήματος.⁶⁶

Πρόσθετα τα εναέρια μέσα είναι και επιχειρησιακά ευάλωτα. Αν και η δημόσια συζήτηση επικεντρώνεται στη χρήση κυρίως Μη Επανδρωμένων Εναέριων Συστημάτων, δεν θα πρέπει να διαφεύγει το γεγονός ότι και τα συστήματα αυτά σε περιόδους κρίσης ή πολέμου μπορεί να «πυφλωθούν» από ηλεκτρονικά αντίμετρα του αντιπάλου. Τα δορυφορικά μέσα αντίθετα, δεν επηρεάζονται από σύνορα και μέχρι στιγμής είναι άτρωτα.

Κύριες προκλήσεις είναι η δυνατότητα επικοινωνίας των μέσων συλλογής μεταξύ τους, με ποικίλους σταθμούς εδάφους (σταθερούς ή κινητούς) ή αέρος με φωνή ή data (κείμενο και εικόνα), η δυνατότητα κρυπτασφαλίσεως ώστε να μην υποκλέπτονται τα δεδομένα τους (ύπαρξη ειδικής συσκευής επί του αεροσκάφους), η ανθεκτικότητα σε παρεμβολές, το διαφορετικό φορμά των δεδομένων, που δημιουργεί καθυστερήσεις στο θέμα της επεξεργασίας και ανάλυσης.

⁶⁵ Σημειώνεται ότι, αποτελεί διεθνή υποχρέωση της χώρας η τελική μεταφορά της ενοποιημένης προ-συνοριακής εικόνας στο FRONTEX προκειμένου να συμπληρώνεται από τον τελευταίο η Ευρωπαϊκή προ-συνοριακή εικόνα.

⁶⁶ Στις 17 Μαρτίου 2020 δημοσιογραφικές πληροφορίες ανέφεραν για κατάρριψη τουρκικού drone στις Φέρες του Έβρου. Επίσης ανέφεραν ότι το UAS παρουσίασε βλάβη και ότι το ΓΕΕΘΑ διέψευσε ότι καταρρίφθηκε ή συνετρίβη τουρκικό drone επί ελληνικού εδάφους στον Έβρο. <https://defencereview.gr/katarripsi-toyrkikoy-uav-stis-feres-toy-e/>, <https://infognomonpolitics.gr/2020/03/evros-ptosi-tourkikou-drone-pliροφοries-kanoun-logo-gia-katarripsi/>. Μεταγενέστερες δημοσιογραφικές πληροφορίες αναφέρουν ότι « οι ελληνικές αρχές «μπλόκαραν» τη μετάδοση σήματος και κατέρριψαν τουρκικό drone». <https://www.tovima.gr/2020/05/07/society/elas-pou-apodidontai-oi-pyrovolsmoi-ton-tourkon-ston-evro/>

5.1.2 Επεξεργασία και Ανάλυση

Υπάρχουν όμως και οι αφανείς πλευρές του Κύκλου των Πληροφοριών, εκείνες της ανάλυσης και της διανομής, οι οποίες στο πλαίσιο της πολιτικοστρατιωτικής συνεργασίας, έρχονται αντιμέτωπες με νέες προκλήσεις. Η επένδυση σε επεξεργασία & ανάλυση καθώς και στην διανομή, υστερεί συνήθως σε σχέση με την συλλογή. Αυτή είναι μια καταγεγραμμένη διεθνής τάση, την οποία συνήθως ακολουθούν πολλές χώρες.

Η πρώτη πρόκληση είναι ο κατακερματισμός της επεξεργασίας και ανάλυσης, ανά φορέα και εντός αυτού, ανά μέσο συλλογής και ανά τόπο, που δημιουργεί προσκόμματα στην υλοποίηση της διαλειτουργικότητας. Ένα από τα μαθήματα από τον πρώτο πόλεμο στον Περσικό (1990-1991), είναι ότι η συλλογή, επεξεργασία - ανάλυση και διανομή των πληροφοριών, δεν πρέπει να είναι κατακερματισμένη, αλλά πρέπει να γίνεται από ένα ενιαίο φορέα πληροφοριών.

Η διαφορετική υπαγωγή των φορέων επεξεργασίας και ανάλυσης πριν από τις επιχειρήσεις και κατά την διάρκεια των, πέραν των επικαλύψεων αρμοδιοτήτων, την ύπαρξη παρεμφερών δραστηριοτήτων, διαφορετικών εκτιμήσεων, προκαλεί σύγχυση, απώλεια χρόνου, ασυμβατότητες μέσων και υλικών, που όλα μαζί συντελούν στην απορρύθμιση της Διοίκησης, σε στιγμές που και τα λεπτά της ώρας ακόμα μπορεί να είναι κρίσιμα.

Η δεύτερη πρόκληση σχετίζεται με τις απαιτήσεις που θέτει η επεξεργασία της πολύ-πληροφόρησης, οι οποίες αυξάνουν καθώς αυξάνει και ο αριθμός των εμπλεκόμενων φορέων. Για να υπάρξει μία επιβεβαιωμένη πληροφόρηση, απαιτείται συγχώνευση (fusion) των πάσης φύσεως ανεξάρτητων πρωτογενών δεδομένων, που συνδυάζεται για την παραγωγή επιβεβαιωμένων πληροφοριών, που τελικά οδηγεί στη γνώση.⁶⁷ Τα τελευταία χρόνια στις ΗΠΑ πιο πολύ χρησιμοποιείται ο όρος πολυ-πληροφόρηση (Multi-INT).

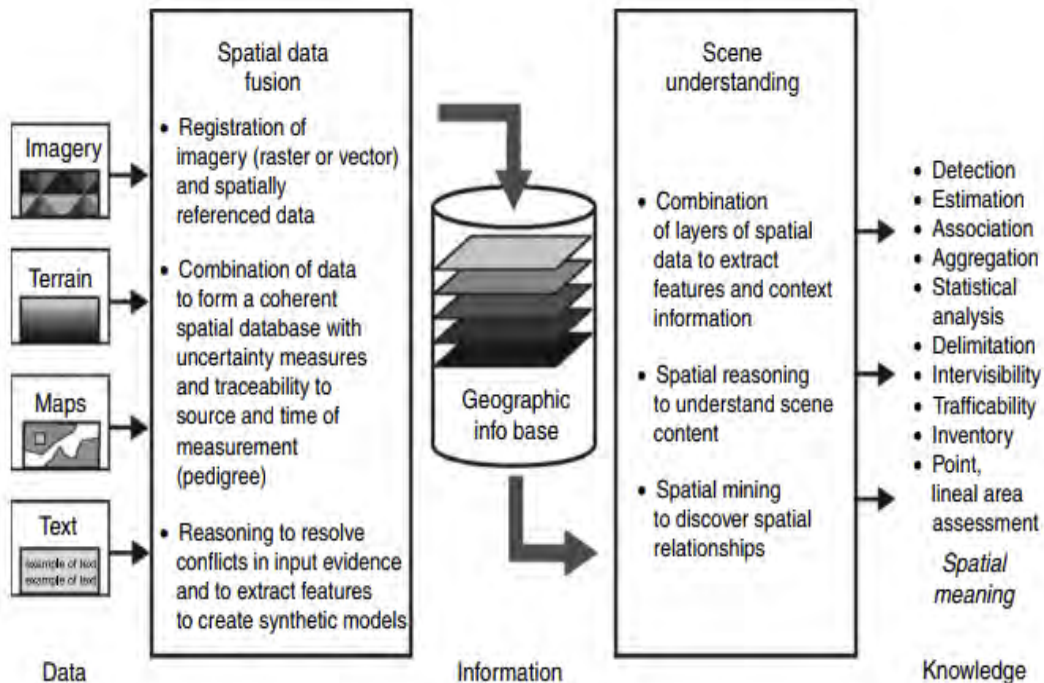
Αυτή προϋποθέτει σύνθεση όλων των τύπων δεδομένων που παρέχουν οι αισθητήρες που χρησιμοποιούν οι τεχνικές πλατφόρμες, προκειμένου να δίνουν πληροφόρηση παντός καιρού και φωτός (24/7/365). Τα δεδομένα αφορούν: εικόνες από όλο το ηλεκτρομαγνητικό φάσμα (οπτικό, υπέρυθρο, SAR, αλλά και υπερφασματικό) και video (IMINT), σήματα που προέρχονται από υποκλοπές (SIGINT), πληροφορίες που παρέχονται από ανθρώπινες πηγές (HUMINT), από ανοικτές πηγές όπως Τύπος, μέσα κοινωνικής δικτύωσης (OSINT), αλλά και από στοιχεία εναέριας και θαλάσσιας κυκλοφορίας που καταγράφουν το Αερομεταφερόμενο Σύστημα Έγκαιρης Προειδοποίησης & Ελέγχου (ιπτάμενα RADAR, ΑΣΕΠΕ της ΠΑ) και το επίγειο και δορυφορικό AIS.

Αυτό σημαίνει μεγάλο όγκο δεδομένων προς επεξεργασία και ανάλυση. Διεθνώς, έχει ήδη αναδειχθεί η τάση χρήσης αυτοματοποιημένων μεθόδων ανάλυσης, με αντίστοιχη επένδυση στις ψηφιακές

---

⁶⁷ Δείτε ενδεικτικές μελέτες για την συγχώνευση τόσο για τον τομέα της άμυνας όσο και της ασφάλειας: Christopher G. Pernin, Louis R. Moore, Katherine Comanor, The Knowledge Matrix Approach to Intelligence Fusion, RAND, 2007. Intelligence and Information Sharing Initiative: Homeland Security Intelligence and Information Fusion, U.S. Department Of Homeland Security Homeland Security Advisory Council, April 28, 2005, https://www.dhs.gov/xlibrary/assets/HSAC_HSIntellInfoFusion_Apr05.pdf

υποδομές.⁶⁸ Στο βαθμό που οι εξειδικευμένοι ανθρώπινοι πόροι στα θέματα αυτά είναι σχετικά λίγοι και συνεπώς δεν επαρκούν για την διαχείριση τόσο μεγάλου όγκου πληροφοριακών δεδομένων, είναι απαραίτητη η εναλλακτική χρήση αυτοματοποιημένων τρόπων ανάλυσης των πρωτογενών δεδομένων (τεχνητής νοημοσύνης-μάθησης μηχανών), που βασίζονται σε Βάσεις Δεδομένων Απειλών, Στόχων, φασματικών υπογραφών κλπ.

Εικόνα 20: Από τα ποικίλα δεδομένα, στην επιβεβαιωμένη πληροφορία και ακολούθως στην εκτίμηση κατάστασης.⁶⁹

Τα παραγόμενα προϊόντα αναπαρίστανται συνήθως σε μία πλατφόρμα Τεχνολογιών των Πληροφοριών και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), που χρησιμεύσει ως βάση για ολοκληρωμένη επίγνωση. Εκεί, σε ένα κοινό περιβάλλον παρουσίασης των πληροφοριών, σε ψηφιακό χάρτη απεικονίζεται η γεωγραφική θέση των περιστατικών και των μέσων, σε όλες τις φάσεις των επιχειρήσεων στο πεδίο. Ένα Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών (GIS) μπορεί να ενσωματώνει οπτικά κάθε πληροφορία θέσης ιδίων στοιχείων (περιπολιών) καθώς και των θέσεων των μεταναστών/διακινήτων, σκαφών, οχημάτων, αλλά και τυχόν δυνάμεων του αντιπάλου.

Μπορεί, επίσης, να παρουσιάζει συγχωνευμένα ή σε διαφορετικά επίπεδα (layers) και σε σχεδόν πραγματικό χρόνο, επιβεβαιωμένες πληροφορίες που λαμβάνονται από τις διαφορετικές οντότητες (πχ περιπολίες) και τα διαφορετικά μέσα-αισθητήρες (πχ κάμερες, RADARs), ελικόπτερα, αναγνωριστικά

⁶⁸ Air Force unveils 'Digital Air Force' initiative, AirForce Times, July 10, 2019. <https://www.airforcetimes.com/news/your-air-force/2019/07/10/air-force-unveils-digital-air-force-initiative/>

⁶⁹ David L. Hall, James Llinas, Handbook of Multisensor Data Fusion, CRC Press, 2001.

αεροσκάφη, μη επανδρωμένα εναέρια συστήματα (πλατφόρμες/UASs), δορυφορικές εικόνες, καθώς και άλλες πηγές (ΕΜΥ, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, πληροφορίες από ραδιόφωνο, τηλεόραση, εφημερίδες). Η πρόσβαση στην Πλατφόρμα ΤΠΕ πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τις ανάγκες για ενημέρωση του κάθε χρήστη και σύμφωνα με αντίστοιχα δικαιώματα πρόσβασης.

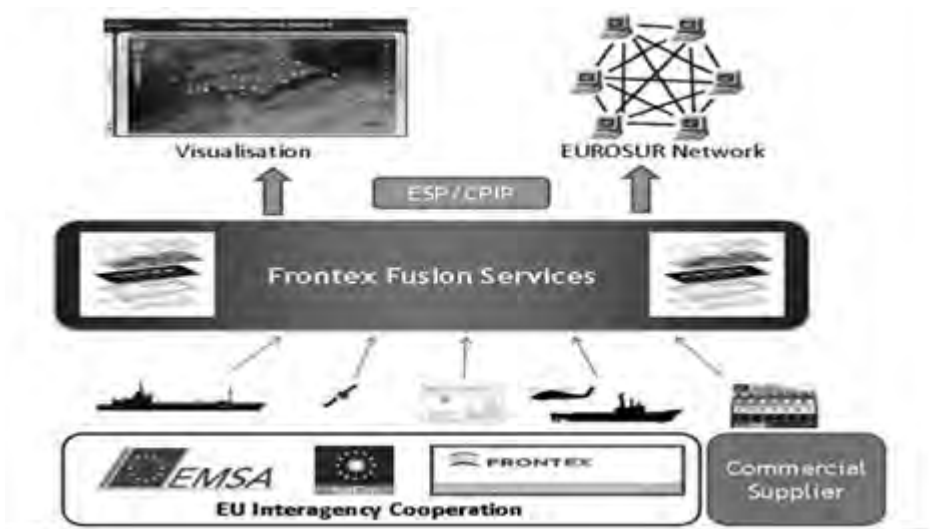
Η τρίτη πρόκληση αφορά στη διευκόλυνση της αμφίδρομης σχέσης ανάλυσης πληροφοριών – επιχειρήσεων, στο πλαίσιο της ολιστικής προσέγγισης. Υπάρχουν τρεις κύριες προσεγγίσεις για το που πρέπει να γίνεται η ανάλυση:

- Στην πρώτη περίπτωση, όλα τα δεδομένα καταλήγουν σε ένα ενιαίο Κέντρο Επιχειρήσεων. Εκεί, όσα δεδομένα απαιτούν ανάλυση (ενδεικτικά εικόνες, υποκλοπές σημάτων, που απαιτούν χρόνο για επεξεργασία-ανάλυση των δεδομένων ώστε να είναι χρήσιμα), επεξεργάζονται, αναλύονται και συγχωνεύονται. Αντίθετα, όσα πληροφοριακά δεδομένα δεν απαιτούν ανάλυση (πχ video των UAS ή σήματα κινδύνου για έρευνα και διάσωση) προωθούνται κατευθείαν για χρήση. Η ίδια μεθοδολογία ακολουθείται και από τον FRONTEX (EUROSUR Fusion Services), αλλά και από άλλους οργανισμούς.⁷⁰

⁷⁰ Οι παρεχόμενες από τον FRONTEX υπηρεσίες συγχώνευσης δεδομένων για τα εξωτερικά σύνορα και την προσυνοριακή περιοχή, είναι μια βασική συνιστώσα του συστήματος EUROSUR. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-eurosur-report-632_en.pdf

Εικόνες 21-22: Τα πρωτογενή δεδομένα από πολλαπλές πηγές που καταλήγουν στο Κέντρο Επιχειρήσεων του FRONTEX μέσω EUROSUR, μετά από συγχώνευση (fusion), μετατρέπονται σε επιβεβαιωμένες πληροφορίες.⁷¹

- Στη δεύτερη περίπτωση, η ανάλυση γίνεται σε ξεχωριστό τοπικό Ενιαίο Κέντρο Ανάλυσης, στο οποίο εκπροσωπούνται όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς. Αυτό, διοχετεύει μόνο τις τελικές επιβεβαιωμένες πληροφορίες στο Ενιαίο Κέντρο Επιχειρήσεων. Το μοντέλο αυτό υιοθετήθηκε από την Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ), μετά την αποτίμηση της ευρωπαϊκής συμμετοχής (Βρετανία και Γαλλία) στην επιχείρηση των συμμαχικών δυνάμεων στον Περσικό Πόλεμο (1990-1991).⁷² Ακολουθώντας, αποφάσισαν τη συγκρότηση του Δορυφορικού Κέντρου για φωτοερμηνεία-ανάλυση εναέριων και δορυφορικών Εικόνων (1992). Αυτή ήταν μία από τις ελάχιστες αποφάσεις όπου τα κράτη μέλη της ΔΕΕ επέδειξαν ομοφωνία. Εάν εφαρμοζόταν μια τέτοια προσέγγιση στην περίπτωση της Ελλάδας, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ο Δορυφορικός Σταθμός Εδάφους του ΓΕΕΘΑ, που σήμερα εκμεταλλεύεται μόνο τις εικόνες του στρατιωτικού δορυφόρου Helios-II, κυρίως για χρήση των ΕΔ. Μία τέτοια διεύρυνση της αποστολής του, θα ήταν απολύτως συμβατή με εκείνη που έχει και το Δορυφορικό Κέντρο της Ε.Ε, το οποίο διαχειρίζεται και δεδομένα από εναέριες εικόνες.

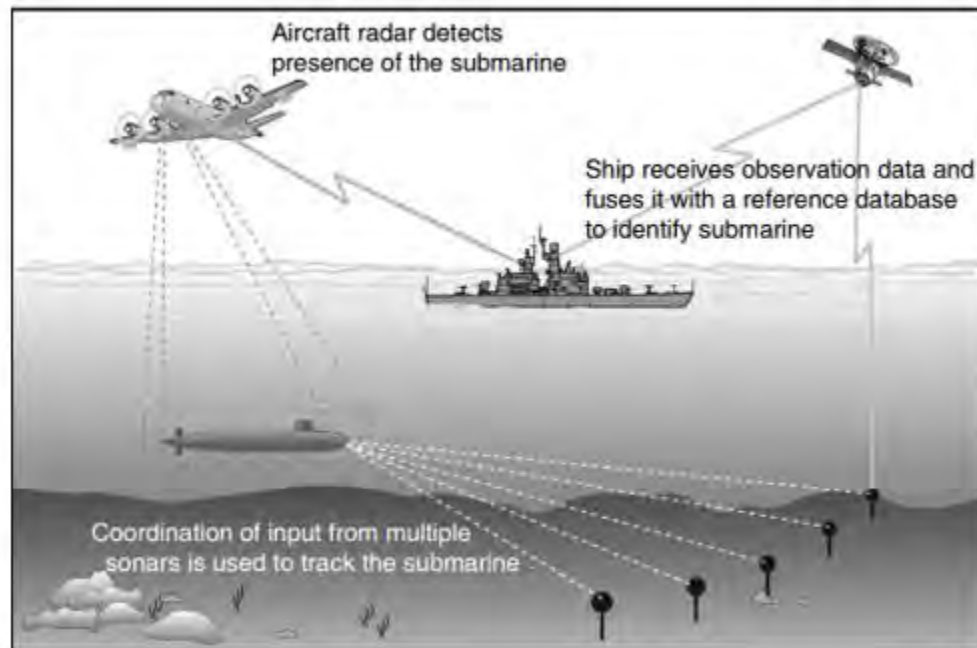
⁷¹ Αλέξανδρος Κολοβός, «Οι Δορυφόροι στην Υπηρεσία της Ασφάλειας: Η Επιτήρηση Εξωτερικών Συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Κέντρο Μελετών Ασφαλείας, (Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα 12/2016).

⁷² Peter De Selding . Calls for French Lead in European Spy satellite drive, Space News, May 13–19, 1991.

Εικόνα 25: Το Δορυφορικό Κέντρο της Ε.Ε. στη Μαδρίτη (Torrejon de Ardoz).

- Στην τρίτη περίπτωση, εντάσσεται η παραδοσιακή προσέγγιση, κατά την οποία η ανάλυση γίνεται σε επιμέρους Κέντρα, εξειδικευμένα ανά συγκεκριμένη πλατφόρμα συλλογής (συνήθως στην βάση τους). Το προϊόντα της ανάλυσης προωθούνται κατά περίπτωση στο Κέντρο Επιχειρήσεων. Αυτή η επιλογή όμως, λόγω και της ασυμβατότητας κάποιων δεδομένων μεταξύ των, έχει ως αποτέλεσμα τον κατακερματισμό της ανάλυσης και την παραγωγή του τελικού προϊόντος ανά πηγή. Έτσι δεν επιτυγχάνεται η πλήρης συγχώνευση των πολλαπλών πηγών. Συνεπώς, το Κέντρο Επιχειρήσεων δε λαμβάνει μια συνολική, κοινή επιχειρησιακή εικόνα, αλλά πολλές επιμέρους επιχειρησιακές εικόνες ανά μέσο συλλογής.

Εικόνα 26: Ενδεικτική χρήση μέσων από τρεις επιχειρησιακούς τομείς και συγχώνευση δεδομένων για την θαλάσσια επιτήρηση.⁷³

5.1.3 Διανομή

Οι λήπτες αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα, προκειμένου να μειώσουν την αβεβαιότητα και τον κίνδυνο να μην κάνουν τις βέλτιστες επιλογές, πρέπει να έχουν τις σωστές πληροφορίες για τις περιοχές ενδιαφέροντος, στην σωστή μορφή και στον σωστό χρόνο. Ακόμα και οι περισσότερο αξιόπιστες πληροφορίες είναι άχρηστες, εάν δεν μεταφερθούν έγκαιρα στους Διοικητές στο θέατρο των επιχειρήσεων, έτσι ώστε να μπορέσουν οι τελευταίοι να λάβουν τις κατάλληλες αποφάσεις.

Αυτό προϋποθέτει ότι τα συστήματα επικοινωνιών όλων των εμπλεκόμενων μπορούν να ανταποκριθούν σε αυτήν την απαίτηση. Διεθνώς, τόσο οι λήπτες αποφάσεων όσο και οι τελικοί χρήστες έχουν ανάγκη, σε όλα τα στάδια μιας έκτακτης κατάστασης, από κάθε είδους μεταξύ τους επικοινωνία (φωνή, δεδομένα, εικόνα, video) σε όλα τα επίπεδα (στρατηγικό, επιχειρησιακό, τακτικό), κάθετα αλλά και οριζόντια.

Σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις, ο χρήστης αδιαφορεί πως τεχνολογικά επιτυγχάνεται αυτό, αρκεί η διανομή των δεδομένων / προϊόντων να είναι ταχεία, και ασφαλής, καθώς και να είναι εξασφαλισμένη, να υπάρχει δηλαδή αδιάκοπη πρόσβαση στα προϊόντα που χρειάζεται, όταν τα χρειάζεται και για τις περιοχές που χρειάζεται.

⁷³ David L. Hall, James Llinas, Handbook of Multisensor Data Fusion, CRC Press, 2001.

Αυτό δεν είναι πάντοτε δεδομένο, ιδιαίτερα όταν ο αριθμός των δρώντων είναι μεγάλος και οι πηγές πληροφόρησης ακόμα πολυπληθέστερες. Το πρόβλημα της συμβατότητας των επικοινωνιακών μέσων διαπιστώθηκε και στον Περσικό. Σύμφωνα με τον επικεφαλής Πληροφοριών του αμερικανικού Ναυτικού «Όταν οι μονάδες του Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας αναπτύχθηκαν στον Περσικό, διαπιστώθηκε ότι διέθεταν 9 διαφορετικά συστήματα συλλογής και ανάλυσης πληροφοριών, που δεν μπορούσαν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, αν και εκτελούσαν την ίδια αποστολή. Η διαλειτουργικότητα ήταν απλά μια λέξη και όχι ένα γεγονός».⁷⁴ Το Ναυτικό χρησιμοποιούσε στα αεροπλανοφόρα του, ασύμβατα συστήματα UHF, με εκείνα της Πολεμικής Αεροπορίας. Έτσι, ο κατάλογος των στόχων (σε μορφή δισκέτας), έπρεπε να σταλεί από το Rγιάδη με αεροσκάφος στα πλοία.⁷⁵

Κύρια επιδίωξη για όλους τους εμπλεκόμενους σε κοινές και συνδυασμένες επιχειρήσεις είναι η λειτουργία ενός κοινού, ψηφιακού συστήματος τηλεπικοινωνιών και πρωτοκόλλων μεταφοράς φωνής και τακτικών δεδομένων, λαμβανομένων υπόψιν των απαιτήσεων των διαφορετικών ρόλων του καθενός πχ σε θέματα ασφάλειας.

Σε ότι αφορά στην διανομή των πληροφοριών, στον Έβρο οι υπάρχουσες τηλεπικοινωνιακές λειτουργίες δεν παρουσίασαν προβλήματα. Ωστόσο, κάποια συστήματα έχουν ξεπερασθεί από την τεράστια πρόοδο της τεχνολογίας. Είναι αναλογικά, η ασφάλειά τους είναι περιορισμένη και μπορεί να παρεμποδιστεί ή και να υποκλαπεί από τη γειτονική χώρα, έχουν κακή ποιότητα επικοινωνίας (παράσιτα, συνακροάσεις κ.λπ.), και δεν μπορούν εύκολα να συνεργάζονται μεταξύ τους, άρα δεν είναι διαλειτουργικά.

Προτάσεις για την δημιουργία μιας διακλαδικής ψηφιακής ραχοκοκαλιάς για τη ροή δεδομένων και πληροφοριών (συμπεριλαμβανομένης και της δορυφορικής διάστασης), έχουν γίνει στις ΕΔ από τις αρχές της δεκαετίας του '90,⁷⁶ πριν το αντικείμενο αυτό, αναδειχθεί ως κύρια πρόκληση στην «ολιστική προσέγγιση». Τώρα, η ιδέα της «ψηφιακής ραχοκοκαλιάς» θα πρέπει να περιλαμβάνει και τα Σώματα Ασφαλείας ώστε να είναι «κοινή». Οι σύγχρονες, διπλής χρήσης, Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών, αποτελούν σημαντικό εργαλείο για την υποστήριξη της διαδικασίας προσαρμογής στην αποτελεσματική δράση, παρέχοντας κατάλληλες, ευέλικτες και ταχείες αποκρίσεις.

Η δικτυοκεντρική προσέγγιση (net-centric) απαντά στην ανάγκη για ασφαλή, ανθεκτικά δίκτυα με κατανεμημένες δυνατότητες για την διασύνδεση των μέχρι σήμερα αυτόνομων και ανεξάρτητων μέσων συλλογής και για την μετάδοση των δεδομένων σε πραγματικό χρόνο (real-time). Η προσέγγιση αυτή ακολουθείται την τελευταία εικοσαετία τουλάχιστον διεθνώς, ως η κύρια λύση για την επίλυση των ζητημάτων αυτών.⁷⁷

⁷⁴ Holtzer,R.: Long Buildup Allowed U.S. to Fill Gaps In Intelligence, DEFENCE NEWS, March 18, 1991.

⁷⁵ Moore,M.: War Exposed Rivalries, Weakness in Military, WASHINGTON POST, June 10, 1991

⁷⁶ Ο συγγραφέας συμμετείχε σε Επιτελική Μελέτη με τίτλο «Εκμετάλλευση Δορυφορικών Συστημάτων (Μέρος Α και Β)», Γραφείο ΕΣΕΕΘΑ/Διεύθυνση Επικοινωνιών-Πληροφορικής, ΓΕΕΘΑ (Μάρτιος 1992), που επικαιροποιήθηκε το 2006. Ομοίως, Ιωάννης Γιαννακούρος, Εισήγηση για το «Διαστημικό Πρόγραμμα των ΕΔ»: Πιθανή Ενσωμάτωση σε ένα Μελλοντικό Σύστημα Διοίκησης & Ελέγχου», Περιοδική Μελέτη Νο. 10, Εθνικό Κέντρο Διαστημικών Εφαρμογών, Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας, σελ. 124, Σεπτέμβριος 1996.

⁷⁷ Τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται και μια άλλη προσέγγιση, αυτή που δίνει βάρος στη διαχείριση των δεδομένων με βάση τις τάσεις της τεχνολογίας (data-centric approach) με τη χρήση cloud κλπ. <https://www.afcea.org/content/its-time-move-net-centric-data-centric>

Σε ένα δικτυοκεντρικό περιβάλλον, με διάσπαρτα θέατρα επιχειρήσεων, οι ικανότητες Τεχνολογιών των Πληροφοριών και των Επικοινωνιών, όπως αυτές των δορυφορικών επικοινωνιών, αποκτούν ιδιαίτερη σημασία ως ένα σημαντικό τμήμα της λειτουργίας Διοίκησης, Ελέγχου, Τηλεπικοινωνιών, Υπολογιστών και Πληροφοριών (C4I - Command, Control, Communications, Computers and Intelligence).

Η δορυφορική διάσταση, που δεν επηρεάζεται από εθνικά σύνορα, μπορεί να συμβάλλει ιδιαίτερα στους τομείς της συλλογής και μετάδοσης δεδομένων και πληροφοριών. Σημειώνεται καταρχήν ότι η σημασία των διαστημικών εφαρμογών και λειτουργιών στις επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων, έχει αναγνωριστεί θεσμικά από το Συμβούλιο Ε.Ε. το 2003.⁷⁸ Επίσης, σημειώνεται ότι σε αξιολόγηση της ιεράρχησης των αναγκών της Ε.Ε. με βάση την εμπειρία των μέχρι το 2006 πολιτικών αποστολών και στρατιωτικών επιχειρήσεων της Ε.Ε., οι τηλεπικοινωνίες κατεγράφησαν ως πρώτη απαίτηση.⁷⁹

Μία κοινή χρήση ενός δορυφορικού τηλεπικοινωνιακού συστήματος από όλες τις εμπλεκόμενες αρχές επιβάλλει τη "διακλαδική" λογική στο σχεδιασμό και τη διεξαγωγή επιχειρήσεων και εξασφαλίζει τη διαλειτουργικότητα μεταξύ όλων. Όλοι μπορούν να επικοινωνούν με όλους, σε πραγματικούς χρόνους, ανεξάρτητα από το επίπεδό τους (οριζόντιο ή κάθετο), ξεπερνώντας τις αδυναμίες της γεωγραφίας καθιστώντας τον χώρο του συστήματος Διοίκησης και Ελέγχου τεράστιο. Αυτό, μέσα από μια απρόσκοπτη ροή πληροφοριών, εξασφαλίζει μικρούς χρόνους απόκρισης για ενημέρωση της ηγεσίας και προφανώς μειώνει το χρόνο του κύκλου απόφασης σε όλα τα επίπεδα. Ο έλεγχος μπορεί γρήγορα να είναι συγκεντρωτικός, ενώ η εκτέλεση αποκεντρωτική.

Συνεπώς, η χρήση των δορυφορικών επικοινωνιών, έστω και ως εφεδρικό σύστημα (backup), στο υφιστάμενο επίγειο και ασύρματο δίκτυο δημιουργεί πίεση στους εμπλεκόμενους να ενοποιήσουν πρωτόκολλα επικοινωνιών και διαδικασίες, σε ένα κοινό σύστημα Διοίκησης και Ελέγχου.

Η Ελλάδα όπως είναι γνωστό διαθέτει δωρεάν φάσμα από τους ιδιωτικούς τηλεπικοινωνιακούς δορυφόρους Hellas Sat ως αντάλλαγμα για την τροχιακή θέση που έχει παραχωρήσει το Δημόσιο στην εταιρεία τους, καθώς και σχετική υποδομή λήψης που ήδη χρησιμοποιείται από τις Ένοπλες Δυνάμεις και τα Σώματα Ασφαλείας. Πιθανά αυτή να χρειάζεται ενίσχυση για να μπορεί να καλύψει μία «ολοκληρωμένη δράση» με πολλαπλές και εξασφαλισμένες ασφαλείς συνδέσεις σταθερών και κινητών μέσων.

Ομοίως η Ελλάδα συμμετέχει στο υπό ανάπτυξη πρόγραμμα της Ε.Ε. που αφορά Κυβερνητικές Δορυφορικές Επικοινωνίες (Governmental Satellite Communications (GOVSATCOM), οι οποίες αποτελούν μια από τις 4 προτεραιότητες της Παγκόσμιας Στρατηγικής της Ε.Ε. (2016) για την Κοινή Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας (ΚΠΑΑ), που ομοίως μπορεί να καλύψει τέτοιες επικοινωνιακές απαιτήσεις.

⁷⁸ Σύμφωνα με την από 19 Μαΐου 2003 απόφαση του General Affairs and External Relations Council (GAERC), «Το Συμβούλιο αναγνώρισε τη σημασία των διαστημικών εφαρμογών και λειτουργιών που απαιτούνται προκειμένου να ενισχυθούν οι ικανότητες της Ε.Ε. να διεξάγει επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων» (5/2003). Δείτε παράγραφο 22 στο <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%209174%202003%20INIT>. Η απόφαση αυτή λήφθηκε μετά την παρουσίαση της ελληνικής πρωτοβουλίας «ESDP and Space», στο πλαίσιο της Προεδρίας στην Ε.Ε.(2002-2003).

⁷⁹ European Space and Human Security Working Group Report, October 2006. European Space Agency, 21 Nov. 2011

Τέλος, αντίστοιχη κάλυψη συναφών απαιτήσεων μπορεί να γίνει με την χρήση μικρού αριθμού UASs ή σμήνους μικροδορυφόρων (εθνικών ή εμπορικών), ή ακόμα και της επερχόμενης τεχνολογίας 5G (που προσδίδει ταχύτητες περισσότερο από 100 φορές από μια μέση ασύρματη σύνδεση 4G).

Μία άλλη σημαντική πρόκληση που έχει ήδη επισημανθεί είναι ότι ένα ευρύ φάσμα τεχνολογιών επικοινωνιών έχει διττή χρήση, δηλαδή χρησιμοποιείται τόσο σε στρατιωτικές όσο και σε μη στρατιωτικές συνθήκες. Δεν υπάρχει διαχωριστική γραμμή που να κρατά μακριά τις επικοινωνίες στα σύνορα από τον υπόλοιπο κόσμο. Τα ίδια κινητά τηλέφωνα και φορητοί υπολογιστές που χρησιμοποιούνται στον υπόλοιπο κόσμο χρησιμοποιούνται στα σύνορα ή ακόμα και σε πεδία επιχειρήσεων. Το ίδιο ισχύει και για το λογισμικό, όπως λειτουργικά συστήματα, πρωτόκολλα κρυπτογράφησης και εφαρμογές. Ομοίως, δρομολογητές, οπτικές ίνες, και άλλα δικτυακά μέσα συνδέουν περιοχές συγκρούσεων με το Παγκόσμιο Διαδίκτυο.

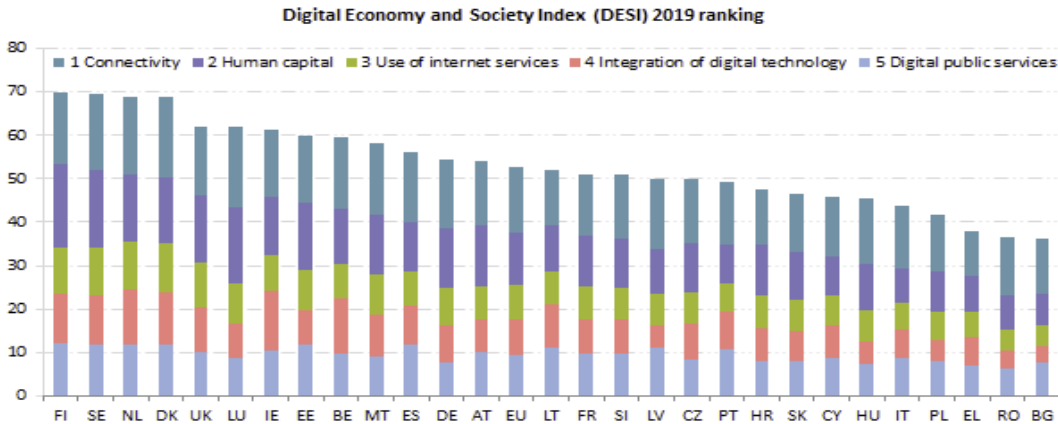
Σύμφωνα με στοιχεία της Ε.Ε. η Ελλάδα θεωρούνταν σε ευρωπαϊκό επίπεδο ως μία χώρα που υστερούσε στις ψηφιακές υποδομές της. Όπως έχει γίνει αρμοδίως παραδεκτό, «η Ελλάδα δεν υπήρξε ψηφιακός πρωταγωνιστής».⁸⁰ Σύμφωνα άλλωστε με τον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η Ελλάδα κατατάσσονταν για το 2019 25η μεταξύ των 27 κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά τον ψηφιακό μετασχηματισμό.

Η αιφνίδια έναρξη της υγειονομικής κρίσης της πανδημίας του Κορωνοϊού και η ανάγκη για περιορισμό της διασποράς του (μέσω κοινωνικής αποστασιοποίησης και απομόνωσης στο σπίτι), επέβαλε την ανάγκη εκτεταμένης χρήσης της ψηφιακής τεχνολογίας σε όλες τις πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας. Το γεγονός αυτό προσέθεσε ένα σημαντικό κεκτημένο, καθώς σημειώθηκε κατακόρυφη αύξηση χρήσης των ψηφιακών δικτύων μέσα σε διάστημα τεσσάρων-πέντε εβδομάδων. Αν και συνήθως οι πάροχοι υπηρεσιών Διαδικτύου σχεδιάζουν ανάπτυξη της τάξης του 50% στην κυκλοφορία δεδομένων για διάστημα 12 ή 18 μηνών, ο κοινωνικός αποκλεισμός έκανε την αύξηση αυτή να πραγματοποιηθεί μόλις σε λίγες εβδομάδες. Η ψηφιακή αναβάθμιση της χώρας, υπό την πίεση των πραγματικών συνθηκών, έγινε άμεσα και σχετικά ομαλά. Αν και επίσημα τονίστηκε ότι «ο Κορωνοϊός δεν ήταν η αιτία αυτής της ταχείας ψηφιακής μετάβασης» αναγνωρίστηκε ότι «αποτελεί όμως επιταχυντή της».⁸¹

---

⁸⁰ Δηλώσεις του Υπουργού Ψηφιακής Διακυβέρνησης στο Nektaria Stamouli, Coronavirus bundles Greece into the digital era, POLITICO, April 2 2020, <https://www.politico.eu/article/coronavirus-bundles-greece-into-the-digital-era/>

⁸¹ Ο κορωνοϊός ως ψηφιακός επιταχυντής, ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 19.04.2020, <https://www.kathimerini.gr/1074468/opinion/epikairothta/politikh/o-korwnoios-ws-yhfiakos-epitaxynths>

Εικόνα 27: Η Ελλάδα στις τελευταίες θέσεις του Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2019.⁸²

Σήμερα, έχει αποτυπωθεί μια καινούρια πραγματικότητα και μια νέα αντίληψη για την ευκολία χρήσης των ψηφιακών δικτύων και υπηρεσιών και τη μεγάλη αποτελεσματικότητά τους. Τα δεδομένα αυτά θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν κατά την σχεδίαση της νέας αρχιτεκτονικής για το εθνικό σύστημα διαχείρισης των συνόρων της Ελληνικής Δημοκρατίας, που εκτιμάται ότι θα πρέπει να επαναξιολογηθεί λαμβάνοντας υπόψιν τις νέες συνθήκες και κυρίως την ιδέα της «ολιστικής προσέγγισης» και της συνεπακόλουθης κοινής ολοκληρωμένης δράσης.

5.2 Η Διαφορετική Κουλτούρα των Αρχών

Αναφερθήκαμε ανωτέρω στην διαφορετική κουλτούρα που έχουν τα Σώματα Ασφαλείας και οι Ένοπλες Δυνάμεις. Αυτή η κουλτούρα καθορίζει και την συμπεριφορά των φορέων και συνεπώς των Διοικήσεων τους, που επηρεάζουν την λήψη αποφάσεων, προωθώντας ακουσίως πολλές φορές τα συμφέροντα του φορέα τους. Αυτό, από μόνο του, είναι μία πρόκληση και έχει ήδη επισημανθεί στην θεωρία των Διεθνών Σχέσεων. Ενδεικτικά, όπως έχει περιγράψει ο Graham Allison:⁸³

- Οι αποφάσεις δεν είναι αποτέλεσμα επιλογών αλλά συνέπεια της λειτουργίας ενός αριθμού οργανισμών, τις λειτουργίες των οποίων οι λήπτες αποφάσεων περιθωριακά μόνο είναι σε θέση να συντονίσουν και να επηρεάσουν. Η συμπεριφορά αυτών των οργανισμών καθορίζεται κυρίως από τις διαδικασίες ρουτίνας που ακολουθούν. Δεν επεξεργάζονται μακροχρόνιες στρατηγικές αλλά αντιμετωπίζουν τα προβλήματα όπως και όταν ανακύπτουν, σύμφωνα με προκατασκευασμένες διαδικασίες και σχεδιασμούς, περιορίζοντας τη διερεύνηση του θέματος

⁸² <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>

⁸³ Graham Allison, T., Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis: Rational Policy, Organization Process, and Bureaucratic Politics. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1968. <https://www.rand.org/pubs/papers/P3919.html>.

στην πρώτη παραδεκτή λύση, αποφεύγοντας την αβεβαιότητα και τον κίνδυνο. (Μοντέλο Οργανωτικής Διαδικασίας) .

- Ανάμεσα στους μετέχοντες στις αποφάσεις πολιτικής υπάρχει έντονος ανταγωνισμός, η δε τελική απόφαση είναι προϊόν της διαπραγμάτευσης διαφόρων στελεχών της γραφειοκρατίας που περιβάλλουν τους λήπτες των αποφάσεων. Οι δρώντες δεν κινούνται στη βάση ενός γενικού στρατηγικού σχεδίου, αλλά με γνώμονα τις συχνά αντικρουόμενες αντιλήψεις τους για τα εθνικά, γραφειοκρατικά και άλλα, προσωπικά τους, συμφέροντα. Η τελική επιλογή δεν είναι αποτέλεσμα της επικράτησης κάποιας λογικής αιτιολογίας, αλλά η συνισταμένη της ισχύος και της ικανότητας καθενός από τους διαπραγματευτές που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της πολιτικής (Γραφειοκρατικό Μοντέλο).

Ως πρακτικό παράδειγμα της διαφορετικής αντίληψης ανάμεσα στους διάφορους δρώντες, θα χρησιμοποιήσουμε τον πρώτο πόλεμο στον Περσικό. Αυτό σχετίζεται με την διαφορετική υπαγωγή των Υπηρεσιών Πληροφοριών και την αρχική απροθυμία τους για διοχέτευση των πληροφοριών τους από τις βάσεις τους στις ΗΠΑ, στο Θέατρο Επιχειρήσεων). Τόσο κατά την διάρκεια της κρίσης, αλλά και του πολέμου, διαπιστώθηκε ότι οι Υπηρεσίες Πληροφοριών και οι Ένοπλες Δυνάμεις δεν αντιλαμβάνονταν ο ένας τις απαιτήσεις του άλλου.⁸⁴ Συνηθισμένες να ενεργούν αυτόνομα σε ειρηνική περίοδο, δεν προσαρμόστηκαν αμέσως στις νέες απαιτήσεις της κρίσης και του πολέμου που ακολούθησε.

- Αν και κατά την διάρκεια της κρίσης η λειτουργία των κατασκοπευτικών δορυφόρων ήταν στην αρμοδιότητα της CIA, μετά την έναρξη του πολέμου, αυτή μεταβιβάστηκε στο Υπουργείο Αμύνης. Η μεταβίβαση του συνόλου των μέσων συλλογής πληροφοριών στο τελευταίο, παρουσίασε αρκετά προβλήματα, αφού το προσωπικό των Υπηρεσιών Πληροφοριών εξακολουθούσε να ενημερώνει κατά προτεραιότητα την Υπηρεσία στην οποία ανήκαν στην ειρηνική περίοδο. Έτσι, συχνά οι διοικητές στο θέατρο των επιχειρήσεων δεν μπορούσαν να λάβουν έγκαιρα τις πληροφορίες που ήθελαν, αφού οι πληροφορίες δεν έφταναν σε αυτούς αμέσως, αλλά στο τέλος.
- Επιπλέον, ένα από τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν, ήταν η αρχική απροθυμία της CIA να τροποποιήσει τα κυκλώματα μετάδοσης των δορυφορικών πληροφοριών κατ' ευθείαν στο θέατρο των επιχειρήσεων. Η κύρια αιτία ήταν η διστακτικότητα της Υπηρεσίας για την διεύρυνση του κύκλου προσώπων που θα είχαν πρόσβαση σε αυτές τις πληροφορίες (πχ οι χειριστές των κινητών δεκτών τοπικά).

Τέλος, κάποιες φορές οι δρώντες ανταγωνίζονται μεταξύ τους πχ για αναλάβουν μια αποστολή, ως μέσο διασφάλισης των επιπέδων χρηματοδότησης, ανεξάρτητα του ποιος είναι καταλληλότερος. Η νέα πολιτικοστρατιωτική κουλτούρα προκειμένου να αποδειχθεί αποτελεσματική, οφείλει να υπερκεράσει προβλήματα σαν και αυτά.

---

⁸⁴ Scarborough,R.: Cheney Defends Spies' Work in War, THE WASHINGTON TIMES, August 5, 1991.

5.3 Η Διαβάθμιση των Πληροφοριών

Η διαλειτουργικότητα αποτελεί διεθνώς μια μεγάλη πρόκληση, ειδικά όταν πρόκειται να διευκολύνει τη συνεργασία ανάμεσα σε πολιτικά σώματα και στρατιωτικούς κλάδους, που κύριο χαρακτηριστικό τους είναι το εξαιρετικά συγκεντρωτικό σύστημα διοικήσεως καθώς και τα θέματα της διαβάθμισης των πληροφοριών.

Τα ζητήματα της διαβάθμισης των πληροφοριών αποτελούν κύριο συστατικό της λειτουργίας σχεδόν όλων των προαναφερόμενων μερών. Σε ότι αφορούσε την γενική στρατιωτική συνεργασία Βρετανίας-ΗΠΑ στον Περσικό το 1991, η ανταλλαγή πληροφοριών και η διαλειτουργικότητα των συστημάτων πληροφοριών ήταν μεταξύ των μεγαλύτερων προκλήσεων που αντιμετώπισαν. Συχνά, αντί να απαντάται άμεσα ένα αίτημα, ο χειριστής έπρεπε πρώτα να ελέγξει εάν η πληροφορία ήταν αποδεσμεύσιμη λόγω διαβάθμισης. Αυτό έκανε το σύστημα αργό και δυσκίνητο.⁸⁵

Η μυστικότητα αποτελεί μια πρόκληση για τη συνεργασία. Για να υλοποιηθεί η πολιτικοστρατιωτική συνεργασία, πρέπει να γίνουν οι απαραίτητες ρυθμίσεις (ενδεικτικά οργανωτικές, λειτουργικές, τεχνικές) ώστε να είναι εφικτή η απρόσκοπτη ανταλλαγή πληροφοριών. Η εμπειρία πάλι από τον πρώτο Περσικό Κόλπο, δείχνει ότι τα σχετικά προβλήματα μπορούν να επιλυθούν με καινοτόμους τρόπους όταν υπάρχει κρίση ή πόλεμος. Ήταν τόσοσ ο όγκος των πληροφοριών που έπρεπε να μεταφερθεί από τα πεδία των μαχών στο Ιράκ στις ΗΠΑ, που το διατιθέμενο κρυπτογραφημένο φάσμα των στρατιωτικών τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων τους δεν επαρκούσε. Οι Αμερικανοί χρησιμοποίησαν τότε πολιτικούς δορυφόρους, χωρίς τα εχέγγυα της ασφάλειας που είχαν οι στρατιωτικοί δορυφόροι τους, επειδή εκτιμήθηκε ότι στον πόλεμο η ασφάλεια μπορούσε να υποχωρήσει έναντι της ανάγκης για άμεση πληροφόρηση, που είναι απαραίτητη για την λήψη αποφάσεων.

Στην Ελλάδα, με δεδομένο ότι εμπλέκονται πολλά Υπουργεία, με πολλούς φορείς, που διαθέτουν ποικίλα, αλλά κατακερματισμένα μέσα διαφορετικών τύπων και με διαφορετικές αντιλήψεις ή τεχνολογικό επίπεδο, η διαλειτουργικότητα αποτελεί μια μείζονα πρόκληση. Η συνεργασία της ΕΛ.ΑΣ και του ΛΣ-ΕΛ.ΑΚΤ. με τις Ένοπλες Δυνάμεις θα απαιτήσει κοινή προσπάθεια. Σύμφωνα με την διεθνή εμπειρία, οι διαφορετικές οργανωτικές αντιλήψεις των επιμέρους φορέων μπορεί να δημιουργήσουν εμπόδια στην ολοκλήρωση. Το θέμα της διαβάθμισης των πληροφοριών προβάλλεται ως μια αιτία μη διαμοιρασμού τους. Οι πληροφορίες είναι για κατανάλωση από αυτούς που τις χρειάζονται. Η νοοτροπία «ελέγχου των πληροφοριών» είναι αναχρονιστική.

Μία προσέγγιση που ακολουθείται διεθνώς για πολύπλοκα θέματα, είναι αυτή του ορισμού μίας αρχής, ενός «αρχιτέκτονα» που θα σχεδιάσει και υλοποιήσει την κοινή αρχιτεκτονική ενός τέτοιου. Η τελευταία, ανάμεσα σε άλλα, θα εκπονήσει τις κοινές απαιτήσεις διαλειτουργικότητας (που θα μεταφραστούν σε τεχνικές απαιτήσεις) και την αξιολόγηση των επιδόσεων της, διασφαλίζοντας έτσι την κεντρική αποτελεσματική επιχειρησιακή διαχείριση των υφιστάμενων και μελλοντικών συστημάτων πληροφοριών.

Λαμβάνοντας υπόψιν την σημαντικότητα του θέματος, τις προκλήσεις, όσο και τις πρόσφατες αποφάσεις, εκτιμάται ότι ο προσφορότερος τρόπος για την διαχείριση του πολύπλοκου αυτού

⁸⁵ Adam D.M. Svendsen, Intelligence Cooperation and the War on Terror. Anglo-American security relations after 9/11, Routledge 2010.

ζητήματος, είναι διαμέσου του Ενιαίου Φορέα Επιτήρησης Συνόρων. Με δεδομένο ότι ο φορέας αυτός είναι νεοσύστατος και η στελέχωσή του βρίσκεται σε εξέλιξη, η όλη διαχείριση θα πρέπει να γίνει σε συνεργασία με τα αρμόδια Υπουργεία. Σημειώνεται ότι σύμφωνα με το άρθρο 12, στο πλαίσιο της αποστολής του ο ΕΝ.Φ.Ε.Σ. έχει και την αρμοδιότητα της λήψης μέτρων για την ενίσχυση της επιτήρησης και ασφάλειας των συνόρων, ενώ ο Εθνικός Συντονιστής, με κοινή απόφαση με τον Υπουργό Προέλευσης, συντονίζει και ελέγχει και όλα τα διατιθέμενα μέσα των ως άνω φορέων.⁸⁶

6. Επίλογος

Η ασφάλεια της χώρας εξαρτάται από την ορθή εκτίμηση δυναμικών και σύνθετων απειλών. Ο χαρακτήρας των απειλών έχει μεταβληθεί ποιοτικά και ποσοτικά. Νέοι κίνδυνοι και απειλές, κυρίως υβριδικού χαρακτήρα απαιτούν δυνατότητα έγκαιρης επιτήρησης και συνεχούς παρακολούθησης. Ειδικότερα για την Ελλάδα, ο έλεγχος των προσφυγικών ροών αποκτά κεντρικό ρόλο μετά την πρόσφατη κρίση στον Έβρο.

Η Ελλάδα, ως πύλη προς την Ευρώπη, για μια ακόμα φορά κλήθηκε να φέρει το κύριο βάρος των μεταναστευτικών πιέσεων προς την Ε.Ε. Η ελληνική απάντηση ήταν επιτυχής. Οι πολιτικές και στρατιωτικές κατευθύνσεις της πολιτικής και στρατιωτικής Ηγεσίας υπήρξαν καταλυτικές για το επιτυχές αποτέλεσμα της διαχείρισης της κρίσης. Η ολιστική προσέγγιση που ακολουθήθηκε, η οποία επέβαλε την στενή πολιτικοστρατιωτική συνεργασία, οδήγησε σε ολοκληρωμένη δράση.

Σε πολιτικό επίπεδο επιδείχθηκε ευρωπαϊκή αλληλεγγύη και αναγνωρίστηκε ότι τα εξωτερικά σύνορα της Ελλάδας, είναι και σύνορα της Ευρώπης. Ομοίως, και στο επιχειρησιακό επίπεδο, το τελικό αποτέλεσμα όλων αυτών των κοινών και συνδυασμένων δράσεων υπήρξε επιτυχές. Υπήρξε αποτροπή μαζικής εισροής παράτυπων μεταναστών, διαφύλαξη του απαραβίαστου των ελληνικών συνόρων και συνεπώς των ευρωπαϊκών συνόρων και της εθνικής ασφάλειας της χώρας. Ο χειρισμός της κρίσης αυτής επιβεβαίωσε ότι οι διαστάσεις της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας, είναι όλο και στενότερα αλληλένδετες.

Όμως, οι επίσημες αναφορές που βασίζονται σε επιβεβαιωμένες πληροφορίες, εκτιμούν ότι η κρίση του Έβρου δεν θα είναι η τελευταία. Την ίδια εκτίμηση φαίνεται ότι συμμερίζεται και ο FRONTEX. Όλες οι ενδείξεις συγκλίνουν στο ότι αυτή η προκλητική πολιτική της Τουρκίας θα συνεχιστεί πιθανότατα σε άλλες περιοχές των συνόρων. Συνεπώς, πρέπει η ολιστική προσέγγιση να επεκταθεί γεωγραφικά και πέραν του Έβρου, με την υλοποίηση ενός ολοκληρωμένου σχεδίου δράσης.

Η κύρια πρόκληση σχετίζεται την διαλειτουργικότητα, την ικανότητα των διαφορετικών εμπλεκόμενων φορέων Ασφάλειας και Άμυνας και των πολύπλοκων και κατακερματισμένων συστημάτων τους να συλλέγουν, αναλύουν, ανταλλάσσουν και να συνεκμεταλλεύονται πληροφορίες. Αυτή απαιτεί την δημιουργία κατάλληλης αρχιτεκτονικής στον τομέα στρατηγικών και τακτικών πληροφοριών, που θα παρέχει τόσο σε αυτούς που λαμβάνουν τις αποφάσεις, όσο και σε εκείνους που τις υλοποιούν, σε όλα τα επίπεδα της διοίκησης, τη σωστή πληροφορία σε επαρκή λεπτομέρεια και σε έγκαιρο χρόνο.

---

⁸⁶ Σημειώνεται όμως ότι σε αντίθεση με «τα επανδρωμένα ή μη, πλωτά, χερσαία και εναέρια μέσα», τα δορυφορικά μέσα δεν αναφέρονται στο άρθρο 14 του νόμου.

Οι δικτυακές υπηρεσίες είναι αναγκαίες για την ανταλλαγή πληροφοριών από τους επιμέρους αρμόδιους φορείς, οι δομές οργάνωσης των οποίων παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Η αναβάθμιση της χρησιμοποιούμενης ψηφιακής τεχνολογίας εκτιμάται ότι θα επαυξήσει την διαλειτουργική διαχείριση των πάσης φύσεως πολιτικοστρατιωτικών ικανοτήτων, συνεπώς θα υποστηρίξει σημαντικά την παραπάνω κοινή συνεργασία. Χωρίς όμως ολοκληρωμένα δίκτυα, δεν μπορεί να υπάρξει πληροφόρηση. Παράλληλα πιθανή εμμονή στον παλιό τρόπο σκέψης, εστιασμένης στην αυτόνομη δράση κάθε φορέα, μπορεί να αποδειχτεί ως το πιο σημαντικό εμπόδιο στο να δημιουργηθεί ένα περιβάλλον αμεσότερης απόκρισης στις κρίσεις.

Η πανδημία του Κορωνοϊού προκάλεσε μια απότομη, μαζική αλλαγή στη συμπεριφορά των χρηστών, αφού η μετάπτωση σχεδόν του συνόλου των Ελλήνων στην ψηφιακή εποχή πραγματοποιήθηκε χωρίς σημαντικά προβλήματα και καθυστέρηση. Είναι αναμενόμενο ότι αυτή η ευκολία χρήσης της ψηφιακής τεχνολογίας και οι εφαρμογές που ταχέως αναπτύχθηκαν, μπορεί να επιφέρει και στους σχετικούς φορείς ασφάλειας και άμυνας μια σημαντική αλλαγή, ένα μετασχηματισμό στον τρόπο με τον οποίο δραστηριοποιούνται.

Καθώς οι κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο αυξάνουν τις δαπάνες για να περιορίσουν την οικονομική ζημία από την πανδημία του Κορωνοϊού, η Ελλάδα προερχόμενη από μια βαθιά ύφεση αντιμετωπίζει και το μεταναστευτικό και την πανδημία μαζί. Αβίαστα λοιπόν, φαίνεται να προκύπτει το ρητορικό ερώτημα: Έχει μια χώρα σαν την Ελλάδα, την πολυτέλεια να αναπτύσσει αυτόνομες δράσεις σε κάθε ένα τομέα ξεχωριστά, ιδιαίτερα όταν αντιμετωπίζει μια διττή πρόκληση και ταυτόχρονα είναι σε οικονομική ύφεση;

Οι ανάγκες αναβάθμισης του Εθνικού Συστήματος Επιτήρησης ώστε να προάγεται η κοινή αποτελεσματικότητα των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας, μπορεί να φαντάζουν δύσκολα υλοποιήσιμες σε σχέση με την άμεση ανάγκη ανάπτυξης της χώρας μετά τις σκληρές προβλέψεις μιας νέας ύφεσης. Όμως, όπως έχει γίνει πλέον αντιληπτό, χωρίς ασφάλεια δεν μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη της χώρας. Επιπλέον, η αναβάθμιση αυτή, αντλώντας από τις κατευθύνσεις της Ε.Ε,⁸⁷ μπορεί αρχικά να εστιασθεί στη μεγιστοποίηση της χρησιμότητας των υφιστάμενων συστημάτων πληροφοριών (μέσω της διασυνδεσιμότητας τους) και μόνο όπου είναι αναγκαίο, στην ανάπτυξη συμπληρωματικών συστημάτων για να καλυφθούν τα όποια κενά πληροφόρησης.

Η ολοκληρωμένη δράση είναι μια πολύ μεγάλη πρόκληση, την οποία ούτε μεγάλες χώρες δεν έχουν ακόμα πλήρως επιτύχει και ως εκ τούτου θα απαιτήσει μακρόχρονες, επίμονες και συνεχείς προσπάθειες. Ο Νέστωρ της Ελληνικής Διπλωματίας Βύρων Θεοδωρόπουλος με γλαφυρό τρόπο καταγράφει σε σχετικό με τα σύνορα βιβλίο του, το πόσο σημαντικό είναι να «ξέρουμε που θέλουμε να φτάσουμε».⁸⁸ Με την παρούσα περιπτωσιολογική ανάλυση πρώτιστος σκοπός είναι ακριβώς να αναδείξει που πρέπει να φτάσουμε. Οι τεχνικοί τρόποι θα βρεθούν.

⁸⁷ Δείτε τις συστάσεις της ομάδας εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου της Ε.Ε. High-level expert group on information systems and interoperability Final report May 2017,

<https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=32600&no=1>.

⁸⁸ Βύρων Θεοδωρόπουλος, Σύνορα. Η μεταβαλλόμενη Σημασία της Εδαφικής Κυριαρχίας, Κείμενα Εργασίας νο. 12, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 1999.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Allison, Graham T., *Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis: Rational Policy, Organization Process, and Bureaucratic Politics*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1968.

Carter Ashton B. & John White P., *Keeping the Edge. Managing Defense for the Future, Preventive Defense Project*, A research collaboration of the Kennedy School of Government Harvard University and Stanford University, 2000.

Clarke Richard a., Morell Michael J., Stone Geoffrey R., Sunstein Cass R., Swire Peter, *The NSA Report: Liberty and Security in a Changing World; The President's Review Group on Intelligence and Communications Technologies*, Princeton University 2014.

Cline Ray S., *The Intelligence War*, Salamander Books, 1983.

Council of the EU, *Remarks by President Charles Michel following his visit to the Greek Turkish border, Statements and remarks* , 3 March 2020.

Council of the EU, *Statement on the situation at the EU's external borders, Statements and remarks*, 4 March 2020.

De Selding P. *Calls for French Lead in European Spy satellite drive*, Space News, May 13–19, 1991.

Debuysere Loes, Blockmans Steven, *Europe´s Coherence Gap in External Crisis and Conflict Management. The EU's Integrated Approach between Political Rhetoric and Institutional Practice*, Bertelsmann Stiftung, November 2019.

EDA, *EU Satcen Demonstrate Potential for System to Integrate Intelligence Imagery*, Latest News, European Defence Agency, Brussels, 20 February, 2008.

European Commission, *Agreement between the European Union, Represented by the European Commission, and the European Agency for the Management of Operational Co-Operation at the External Borders of The Member States of the European Union on The Implementation of the Border Surveillance Component of the Copernicus Security Service (Copernicus Delegation Agreement with Frontex)»*, 21 October 2015.

EU SatCen Annual Report 2019.

Grest Heiner, Heren Henry, *What is a Multi-Domain Operations*, Joint Air & Space Power Conference 2019, 8-10 October 2019.

Hall David L., Llinas James, *Handbook of Multisensor Data Fusion*, CRC Press, 2001.

High-level expert group on information systems and interoperability, Ref. Ares (2017) 2412067 - 11/05/2017, European Commission, Directorate-General for Migration and Home Affairs, Final report, May 2017.

Joint Vision 2020, America's Military: Preparing for Tomorrow, Director for Strategic Plans and Policy, J5; Strategy Division, US Government Printing Office, Washington DC. June 2000.

Joint Warfighting Center, Commander's Handbook for Persistent Surveillance, U. S. Joint Forces Command, Version 1.0 Joint Doctrine Support Division Suffolk, Virginia 20 June 2011.

Media Mining Client for monitoring of migration, Use case: Greek-Turkish border in March 2020, Sail Labs Technology, 16 March 2020.

National Research Council 1999. Realizing the Potential of C4I: Fundamental Challenges. Washington, DC: The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/6457>.

Pernin Christopher G., Moore Louis R., Comanor Katherine, The Knowledge Matrix Approach to Intelligence Fusion, RAND, 2007.

Svendsen Adam D.M., Intelligence Cooperation and the War on Terror. Anglo-American security relations after 9/11, Routledge 2010.

Tardy Thierry, The EU: from comprehensive vision to integrated action, Brief 5, EU Institute for Security Studies, 2017.

U.S. Department Of Homeland Security Intelligence and Information Sharing Initiative: Homeland Security Intelligence and Information Fusion, Homeland Security Advisory Council, April 28, 2005.

Weiner Myron, Security, Stability, and International Migration, International Security, Vol. 17, No. 3 (Winter, 1992-1993).

Απόφαση 2014/401/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου της 26ης Ιουνίου 2014. σχετικά με το Δορυφορικό Κέντρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την κατάργηση της κοινής δράσης 2001/555/ΚΕΠΠΑ για τη σύσταση Δορυφορικού Κέντρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Γιαννακούρος Ιωάννης, Εισήγηση για το «Διαστημικό Πρόγραμμα των ΕΔ»: Πιθανή Ενσωμάτωση σε ένα Μελλοντικό Σύστημα Διοίκησης & Ελέγχου», Περιοδική Μελέτη Νο. 10, Εθνικό Κέντρο Διαστημικών Εφαρμογών, Διεύθυνση Πληροφοριών, Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας, σελ. 124, Σεπτέμβριος 1996.

Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο για την Ασφάλεια: Η Επιτροπή καθορίζει νέα προσέγγιση για τη διαλειτουργικότητα των συστημάτων πληροφοριών, Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο Τύπου, Στρασβούργο, 16 Μαΐου 2017.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμπεράσματα, Βρυξέλλες, 20 Δεκεμβρίου 2013, EUCO 217/13.

Ηλιάδης Μάνος, Οι Τουρκικές Μυστικές Υπηρεσίες και η ΜΙΤ (Α τόμος), εκδόσεις Ινφογνώμων, 2011.

Θεοδωρόπουλος Βύρων, Σύνορα. Η μεταβαλλόμενη Σημασία της Εδαφικής Κυριαρχίας, Κείμενα Εργασίας νο. 12, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 1999.

Κανονισμός (Ε.Ε.) αριθμ. 1052/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2013, για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Επιτήρησης των Συνόρων (EUROSUR 2013).

Κολοβός Αλέξανδρος, «Αποφάσεις από το Διάστημα: Πληροφορίες και Δορυφορική Τεχνολογία», Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα, 2019.

———, Αξιολογώντας την Τουρκική Πολιτική Διαστήματος: Αποτελέσματα και Επιπτώσεις, Ινστιτούτο Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Αμυντικών Αναλύσεων, ΙΔΕΑΑ, Κείμενο Εργασίας Νο. 1/17-18, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Ιανουάριος 2018.

———, Οι Δορυφόροι στην Υπηρεσία της Ασφάλειας: Η Επιτήρηση Εξωτερικών Συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Κέντρο Μελετών Ασφαλείας, (Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα 2016.

———, ΠΕΡΣΙΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ: Κριτική Αξιολόγηση των Δορυφορικών Συστημάτων», Εθνικό Κέντρο Διαστημικών Ερευνών, Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας, Περιοδική Μελέτη #3, σελ. 60, 2/1992.

Κυβερνητικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας (ΚΥΣΕΑ), Συνεδρίαση 1ης Μαρτίου 2020.

Μπλαβούκος Σπύρος, Μπουραντώνης Δημήτρης, Τσάκωνας Παναγιώτης, Εξωτερικές Σχέσεις της ΕΕ, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2020.

Ναλμπάντης Πολυχρόνης, Πολυχωρική Μάχη: Μια νέα επιχειρησιακή έννοια για τις Ελληνικές Χερσαίες Δυνάμεις, 2ο Συνέδριο Χερσαίων Δυνάμεων, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, 2018

NATO, Δήλωση του Λονδίνου Εκδόθηκε από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων που συμμετείχαν στη συνάντηση του Βορειοατλαντικού Συμβουλίου, Λονδίνο, 3-4 Δεκεμβρίου 2019.

NATO, Σύνοδος Κορυφής του Βουκουρεστίου, Απρίλιος 2008.

Ντόκος Θάνος Π. (επιμ. συλλογικού έργου), Λευκή Βίβλος για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική Άμυνα και Ασφάλεια, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2016.

Χατζηαντωνίου Κατερίνα, Αντιμετωπίζοντας την Παράτυπη Μετανάστευση: Ανάλυση και Αποτίμηση της Διεθνούς Επιρροής και «Επίδοσης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Διδακτορική Διατριβή Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 10 Ιουνίου, 2019.

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 23ης Νοεμβρίου 2010 σχετικά με την πολιτικοστρατιωτική συνεργασία και την ανάπτυξη πολιτικοστρατιωτικών ικανοτήτων (2010/2071 (INI)), 2010.